

دلائل دولت

آیین نامه‌ی حکومت و مدیریت
در عهدنامه مالک اشتر

مصطفی دلشاد تهران

کتابخانه مجلس شورای اسلامی
دفتر کتابخانه و اطلاعیه
کتابخانه مرکزی

انتشارات دریا

تهران، خیابان دکتر شریعتی، پل رومی، خیابان قیصریه،
لرسیده به بلوار کاوه، شماره ۹۸، تلفن: ۲۲۶۷۰۲۳۳

دلالَت دولت

آیین نامه حکومت و مدیریت در عهدنامه مالک اشتر

مؤلف: مصطفی دلشاد تهرانی

حروفچینی: محمد ملک زاده • طراخی جلد: حسین صمدزاده

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: نگارش، قم

نوبت چاپ: چاپ اول، تابستان ۱۳۸۸

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه • قیمت: ۹۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۱۳-۲۵-۴ ISBN: 978-964-7313-25-4

دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۳۴ -)
دلالَت دولت: آیین نامه حکومت و مدیریت در عهدنامه مالک اشتر / مصطفی دلشاد تهرانی،
تهران: دریا، ۱۳۸۸.
۷۴۰ ص.
کتابخانه: ص ۷۱۳ - ۷۴۰.
۱. الف: ابن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - نقد و تفسیر.
۲. اسلام و سیاست.
الف: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - شرح.
ب. عنوان: ج. عنوان: دلالَت دولت: آیین نامه حکومت و مدیریت در عهدنامه مالک اشتر.
د. عنوان: نهج البلاغه: شرح.
۷۶۷ د ۹ / س ۳۸ / BP
۱۳۸۸

فهرست اجمالی

۳۳	دیباچه.....
۴۳	مقدمات.....
۶۵	دلالَت دولت: آیین نامه حکومت و مدیریت.....
۶۹	آیین ۱: حکومت و مدیریت انسانی از پایگاه بندگی خدا.....
۷۳	آیین ۲: تبیین کلیات وظایف حکومتی و مدیریتی.....
۷۹	آیین ۳: اصلاح رابطه خود و خدا.....
۸۷	آیین ۴: سنت امداد الهی.....
۹۵	آیین ۵: خودسازی در مدیریت.....
۱۰۳	آیین ۶: جایگاه و اعتبار مردم و اداره شوندگان.....
۱۱۱	آیین ۷: نظر مردم ملاکی اساسی.....
۱۱۵	آیین ۸: بهترین اندوخته حکومتی و مدیریتی.....
۱۱۹	آیین ۹: خودمهارى در حکومت و مدیریت.....
۱۳۵	آیین ۱۰: مناسبات و روابط انسانی براساس رحمت گرایی و مهرورزی.....
۱۴۱	آیین ۱۱: مناسبات و روابط انسانی براساس پرهیز از درندگی.....
۱۴۵	آیین ۱۲: مناسبات و روابط انسانی براساس تلقی انسانی از حکومت و مدیریت.....
۱۵۳	آیین ۱۳: مناسبات و روابط انسانی براساس سعه صدر و گذشت و بزرگواری.....

آیین ۱۴: مناسبات و روابط انسانی براساس اصلاح مراتب قدرت	۱۶۳
آیین ۱۵: مناسبات و روابط انسانی براساس مسئولیت مدیریتی و حکومتی	۱۶۹
آیین ۱۶: پرهیز از مقابله با خداوند در جایگاه حکومت و مدیریت	۱۷۹
آیین ۱۷: اصالت بخشش	۱۸۵
آیین ۱۸: نفی خودکامگی	۱۹۳
آیین ۱۹: نفی قدرت طلبی	۲۰۱
آیین ۲۰: نفی خدایی کردن	۲۱۳
آیین ۲۱: انصاف‌ورزی	۲۱۹
آیین ۲۲: بازدارندگی از ستم	۲۲۷
آیین ۲۳: توجه به ماهیت ستم	۲۳۳
آیین ۲۴: اهتمام به مطلوب‌ها در حکومت و مدیریت	۲۳۹
آیین ۲۵: جهت‌گیری صحیح نسبت به ویژگیان و همگان	۲۴۵
آیین ۲۶: بایستگی پوشاندن عیب‌های مردمان	۲۵۱
آیین ۲۷: انباط در حکومت و مدیریت: گشودن گره‌ها و عقده‌ها	۲۶۱
آیین ۲۸: غفلت‌ورزی مثبت	۲۶۵
آیین ۲۹: پرهیز از سخن‌چینان	۲۷۱
آیین ۳۰: مشورت و رایزنی در مدیریت: گزینش رایزن شایسته	۲۷۵
آیین ۳۱: گزینش همکاران شایسته	۲۸۵
آیین ۳۲: گزیده‌ترین مسئولان و همکاران	۲۸۹
آیین ۳۳: معیارهای گزینش مسئولان	۲۹۵
آیین ۳۴: نفی ستایشگری و ستایش‌پروری در حکومت و مدیریت	۳۰۱
آیین ۳۵: ارزیابی، قدردانی، جزادهی	۳۰۷
آیین ۳۶: خوش‌بینی به شهروندان و اداره‌شوندگان	۳۱۳
آیین ۳۷: پرهیز از شهوت تغییر و پابندی به روش‌های شایسته	۳۲۵
آیین ۳۸: بررسی امور و گفتگوی علمی با دانشمندان و فرزندان	۳۲۹
آیین ۳۹: پذیرش تنوع و تکرار اجتماعی و لزوم مشارکت همگانی	۳۳۳
آیین ۴۰: تقسیم‌بندی گروه‌های اجتماعی	۳۳۷

آیین ۴۱: پاسداشت حقوق گروه‌های اجتماعی	۳۴۳
آیین ۴۲: سپاهیان و برپایی درست آنان	۳۴۵
آیین ۴۳: پیوستگی کار سپاهیان و مالیات‌دهندگان با قاضیان و کارگزاران و نویسندگان	۳۵۵
آیین ۴۴: پیوستگی جامعه به بازرگانان و صنعتگران	۳۵۹
آیین ۴۵: طبقه فرودین و رسیدگی به آنان	۳۶۳
آیین ۴۶: پاسداشت حقوق گروه‌های اجتماعی	۳۷۱
آیین ۴۷: اهتمام بر ادای حقوق گروه‌های اجتماعی	۳۷۵
آیین ۴۸: گزینش فرماندهان و مدیران ارشد	۳۸۱
آیین ۴۹: مناسب‌ترین فرماندهان و مدیران ارشد	۳۹۳
آیین ۵۰: رسیدگی به امور کارگزاران و مدیران	۳۹۷
آیین ۵۱: گزیده‌ترین فرماندهان و مدیران ارشد	۴۰۱
آیین ۵۲: دادگری و رابطه قلبی برترین تکیه‌گاه حکومت و مدیریت	۴۰۵
آیین ۵۳: جلب نیک‌خواهی شهروندان	۴۰۹
آیین ۵۴: میدان دادن به فرماندهان و مدیران، و نیک ستودن و تشویق آنان	۴۱۳
آیین ۵۵: توجه به زحمات و خدمات و قدردانی از فرماندهان و مدیران	۴۱۷
آیین ۵۶: ملاک رفع مشکلات و شبهات: بازگردانیدن به محکم کتاب و سنت جامع	۴۲۱
آیین ۵۷: دستگاه قضایی: گزینش قاضیان	۴۲۷
آیین ۵۸: رسیدگی به کار قاضیان و تأمین کامل آنان	۴۳۹
آیین ۵۹: مصیبت استفاده ابزاری از دین	۴۴۳
آیین ۶۰: آزمون‌های لازم در به کارگماردن کارگزاران	۴۴۷
آیین ۶۱: معیارهای گزینش کارگزاران	۴۵۱
آیین ۶۲: تأمین کامل معیشت کارگزاران و کارمندان	۴۵۷
آیین ۶۳: نظارت، بازرسی، پیگیری	۴۶۱
آیین ۶۴: مراقبت و جزادهی	۴۶۹
آیین ۶۵: برنامه‌ریزی مالیاتی	۴۷۳

آیین ۶۶: جهت‌گیری نظام مالیاتی.....	۴۷۵
آیین ۶۷: بخشودگی‌های مالیاتی.....	۴۷۷
آیین ۶۸: تحلیل ویرانی سرزمین‌ها.....	۴۸۳
آیین ۶۹: گزینش دبیران.....	۴۸۷
آیین ۷۰: نفی گزینش‌های بی‌معیار و بر معیارهای غلط.....	۴۹۳
آیین ۷۱: گزینش معیارگرا.....	۴۹۷
آیین ۷۲: شایسته‌سالاری در حکومت و مدیریت.....	۵۰۱
آیین ۷۳: پیوند همگان در دولت و سازمان.....	۵۰۵
آیین ۷۴: برنامه‌ریزی برای بازرگانی و صنعت.....	۵۱۱
آیین ۷۵: نظارت بر بازار و جلوگیری از تعدی اقتصادی.....	۵۱۵
آیین ۷۶: تنظیم بازار.....	۵۱۹
آیین ۷۷: جلوگیری از احتکار و تعدی اقتصادی.....	۵۲۷
آیین ۷۸: اهتمام برای طبقه فرودین.....	۵۳۳
آیین ۷۹: ساماندهی وضع طبقه فرودین.....	۵۳۹
آیین ۸۰: برنامه جامع و کفایت همگان.....	۵۴۳
آیین ۸۱: رسیدگی به یتیمان و کهنسالان.....	۵۴۵
آیین ۸۲: حق‌گزاری و گران‌سنگینی آن.....	۵۴۹
آیین ۸۳: گشودن فضای انتقاد و اعتراض.....	۵۵۳
آیین ۸۴: خدمتگزاری در حکومت و مدیریت.....	۵۵۹
آیین ۸۵: دخالت مستقیم در برخی امور.....	۵۶۳
آیین ۸۶: مدیریت زمان.....	۵۶۵
آیین ۸۷: خودسازی و خداگرایی.....	۵۶۹
آیین ۸۹: پاسداشت اعتدال در عبادت.....	۵۷۳
آیین ۹۰: نفی احتجاج.....	۵۷۹
آیین ۹۱: بشری بودن حکومت و مدیریت.....	۵۸۵
آیین ۹۲: بی‌معنایی احتجاج.....	۵۸۹
آیین ۹۳: نفی سوءاستفاده و بزرگان و نزدیکان.....	۵۹۳

آیین ۹۴: پایبند ساختن نزدیک و دور به حق.....	۶۰۳
آیین ۹۵: شفاف‌سازی در مسائل حکومتی و مدیریتی.....	۶۰۹
آیین ۹۶: صلح‌گرایی.....	۶۱۳
آیین ۹۷: پایبندی به عهد و پیمان.....	۶۲۷
آیین ۹۸: خط قرمز عهد و پیمان.....	۶۳۷
آیین ۹۹: تنظیم عهد و پیمان.....	۶۴۱
آیین ۱۰۰: خط قرمز خون ریختن در حکومت.....	۶۴۷
آیین ۱۰۱: نفی تحکیم حکومت و قدرت با جنایت.....	۶۵۳
آیین ۱۰۲: عذرناپذیری در ریختن خون.....	۶۵۷
آیین ۱۰۳: نفی خودشیفتگی.....	۶۶۱
آیین ۱۰۴: نفی منت‌گذاری، بزرگ‌نمایی، و خلف وعده در حکومت و مدیریت.....	۶۶۷
آیین ۱۰۵: نفی شتاب‌کردن و سستی ورزیدن و ستیزیدن در کارها.....	۶۷۵
آیین ۱۰۶: جایگاه‌دانی و موقعیت‌شناسی در حکومت و مدیریت.....	۶۸۳
آیین ۱۰۷: نفی خودگزینی و امتیازجویی و غفلت‌ورزی در حکومت و مدیریت.....	۶۸۹
آیین ۱۰۸: مهارت‌ندی و تیزی و خشونت‌ورزی در حکومت و مدیریت.....	۶۹۳
آیین ۱۰۹: بایستگی توجه به تکیه‌گاه‌های حق و عدالت و تعهد به عهدنامه.....	۶۹۹
آیین ۱۱۰: حکومت و مدیریت موفق.....	۷۰۵
نمایه.....	۷۱۱
منابع و مآخذ.....	۷۲۱

فهرست تفصیلی

۳۳ دیباچه
۳۵ جایگاه و اهمیت عهدنامه مالکاشتر
۳۷ شرح‌های عهدنامه مالکاشتر
۴۱ روش این شرح
۴۳ مقدمات
۴۵ مقدمات ورود به عهدنامه مالکاشتر
۴۶ منبع و سند
۵۲ جغرافیای سخن
۵۳ سبب صدور
۵۴ تاریخ
۵۵ مخاطب
۶۰ موضوعات
۶۳ اهداف
۶۵ دلالت دولت: آیین‌نامه حکومت و مدیریت
۶۹ آیین ۱: حکومت و مدیریت انسانی از پایگاه بندگی خدا

آموزه‌ها	۷۰
۱. اداره امور از جایگاه بندگی خدا	۷۰
۲. ادبیات فرماندهی	۷۱
۳. حفظ سلسله مراتب در اداره امور	۷۲
آیین ۲: تبیین کلیات وظایف حکومتی و مدیریتی	۷۳
آموزه‌ها	۷۴
۱. توجیه امور	۷۴
۲. روشن بودن وظایف و مأموریت‌ها	۷۴
۳. توجه به وظایف و مأموریت‌های اصلی	۷۵
آیین ۳: اصلاح رابطه خود و خدا	۷۹
آموزه‌ها	۸۰
۱. اصلاح رابطه خود و خدا، مهم‌ترین بنیان در حکومت و مدیریت	۸۰
۲. لوازم اصلاح رابطه خود و خدا	۸۱
پروا پیشگی	۸۱
مقدم داشتن اطاعت خدا بر دیگر کارها	۸۲
پیروی از کتاب الهی	۸۴
۳. وجوه اصلاح رابطه خود و خدا	۸۵
آیین ۴: سنت امداد الهی	۸۷
آموزه‌ها	۸۸
۱. شناخت سنت‌های حاکم بر عالم	۸۸
۲. یاری خدا موجب یاری شدن	۹۰
۳. ارجمندی خدا موجب ارجمند گشتن	۹۲
آیین ۵: خودسازی در مدیریت	۹۵
آموزه‌ها	۹۶
۱. قدرت جولانگاه شهوت	۹۶
۲. لزوم مهار درونی	۹۶
۳. آسیب‌شناسی مدیریت و حکومت در سایه سرکشی نفس	۹۸

۴. عمومیت آسیب‌های نفسانی در جایگاه مدیریت و حکومت	۹۸
۵. نفی تقدس حکومت و مدیریت	۹۹
۶. نیازمندی به رحمت الهی در جایگاه مدیریت و حکومت	۱۰۰
آیین ۶: جایگاه و اعتبار مردم و اداره‌شوندگان	۱۰۳
آموزه‌ها	۱۰۴
۱. توجه به حافظه تاریخی مردم و اداره‌شوندگان	۱۰۴
۲. لمس عدالت و ستم در میان مردمان و اداره‌شوندگان	۱۰۶
۳. واقع‌بینی در اداره امور	۱۰۷
۴. اصلاح دریافت‌ها و انتظارات	۱۰۸
۵. پذیرش نظارت، انتقاد و اعتراض مردمان	۱۰۸
۶. دیگران را چون خود دیدن	۱۰۹
آیین ۷: نظر مردم ملاکی اساسی	۱۱۱
آموزه‌ها	۱۱۲
۱. جایگاه صالحان در دل مردمان	۱۱۲
۲. نظر بندگان خدا، ملاک قضاوت درباره زمامداران شایسته	۱۱۳
۳. توجه به نظر مردمان	۱۱۴
آیین ۸: بهترین اندوخته حکومتی و مدیریتی	۱۱۵
آموزه‌ها	۱۱۶
۱. نیاز حکومت‌ها و مدیریت‌ها به اندوخته و پشتوانه	۱۱۶
۲. بهترین اندوخته و پشتوانه	۱۱۶
آیین ۹: خودمهاری در حکومت و مدیریت	۱۱۹
آموزه‌ها	۱۲۰
۱. لزوم خودمهاری	۱۲۰
۲. بخل ورزیدن نسبت به خود و خواسته‌ها و تمایلات خویش	۱۲۲
۳. ناشایسته‌ها و نابایسته‌ها در حکومت و مدیریت	۱۲۲
۴. راه خودمهاری	۱۲۳
۵. لوازم خودبازدارندگی	۱۲۵

۱۲۵	پرواداری
۱۲۹	خبردورزی
۱۳۱	نفی خودسازشکاری
۱۳۳	۶. نفی خوشایندها و ناخوشایندهای شخصی در حکومت و مدیریت
۱۳۵	آیین ۱۰: مناسبات و روابط انسانی براساس رحمت‌گرایی و مهرورزی
۱۳۶	آموزه‌ها
۱۳۶	۱. جایگاه رحمت‌گرایی و مهرورزی در مدیریت و حکومت
۱۳۷	۲. سه عنصر اصلی در حکومت و مدیریت انسان‌گرایانه
۱۳۸	۳. معیارهای شناخت حکومت و مدیریت رحمت‌گرا و مهرورز
۱۴۱	آیین ۱۱: مناسبات و روابط انسانی براساس پرهیز از درندگی
۱۴۲	آموزه‌ها
۱۴۲	۱. تأکید بر پرهیز از درندگی در حکومت و مدیریت
۱۴۲	۲. مفهوم گسترده درندگی در حکومت و مدیریت
۱۴۵	آیین ۱۲: مناسبات و روابط انسانی براساس تلقی انسانی از حکومت و مدیریت
۱۴۶	آموزه‌ها
۱۴۶	۱. نگاه انسان‌گرایانه در حکومت و مدیریت
۱۴۸	۲. نوع تقسیم‌بندی مردمان
۱۴۹	۳. رحمت‌گرایی و مهرورزی و پاسداشت حقوق نسبت به همگان
۱۵۰	۴. پرهیز از درندگی نسبت به همگان
۱۵۳	آیین ۱۳: مناسبات و روابط انسانی براساس سعه صدر و گذشت و بزرگواری
۱۵۴	آموزه‌ها
۱۵۴	۱. سعه صدر در حکومت و مدیریت
۱۵۴	۲. نحوه رویکرد به انواع خطاها در اداره مردمان
۱۵۶	۳. نگاه واقع‌بینانه به خود در جایگاه حکومت و مدیریت
۱۵۶	۴. مدارا و ملایمت در حکومت و مدیریت
۱۶۱	۵. لازمه بخشش و گذشت خداوندی، بخشش و گذشت انسانی
۱۶۲	آیین ۱۴: مناسبات و روابط انسانی براساس اصلاح مراتب قدرت

۱۶۴	آموزه‌ها
۱۶۴	۱. نگاه به سلسله مراتب قدرت
۱۶۵	۲. توزیع قدرت در حکومت و مدیریت
۱۶۷	۳. نفی خودمداری و اثبات خداباوری
۱۶۹	آیین ۱۵: مناسبات و روابط انسانی براساس مسئولیت‌مدیریتی و حکومتی
۱۷۰	آموزه‌ها
۱۷۰	۱. مسئولیت‌پذیری در جایگاه حکومت و مدیریت
۱۷۰	۲. مسئولیت کفایت امور با پذیرش اداره امور
۱۷۲	درایت
۱۷۲	معرفت
۱۷۳	عدالت
۱۷۴	قوت
۱۷۵	سلامت
۱۷۶	۳. آزمون شدن در حکومت و مدیریت
۱۷۹	آیین ۱۶: پرهیز از مقابله با خداوند در جایگاه حکومت و مدیریت
۱۸۰	آموزه‌ها
۱۸۰	۱. بد اداره کردن و ستمگری نمودن به منزله جنگ با خداوند
۱۸۰	۲. پرهیز از هرگونه تعدی به بندگان خدا در حکومت و مدیریت
۱۸۱	۳. ناتوانی آدمی در برابر توانایی الهی
۱۸۲	۴. نیاز زمامداران و مدیران به بخشش و آمرزش الهی
۱۸۵	آیین ۱۷: اصالت بخشش
۱۸۶	آموزه‌ها
۱۸۶	۱. بخشش‌گرایی در حکومت
۱۸۷	۲. ناخشنودی از مجازات‌گرایی
۱۹۰	۳. پرهیز از شتاب‌ورزی در خشم‌گینی و سخت‌گیری
۱۹۳	آیین ۱۸: نفی خودکامگی
۱۹۴	آموزه‌ها

۱. پرهیز از هرگونه خودکامگی در حکومت و مدیریت ۱۹۴
۲. خاستگاه فرماندهی و فرمانبری انسانی ۱۹۵
۳. پیامدهای خودکامگی ۱۹۶
- پیامد شخصی و فردی ۱۹۶
- پیامد دینی و اعتقادی ۱۹۷
- پیامد اجتماعی و سیاسی ۱۹۸
- آیین ۱۹: نفی قدرت طلبی ۲۰۱
- آموزه‌ها ۲۰۳
۱. توجه به آثار و عوارض قدرت ۲۰۳
۲. آثار و عوارض قدرت‌زدگی ۲۰۴
- سرکشی ۲۰۴
- تندی و تیزی و خشونت‌ورزی ۲۰۵
- خیزدگریزی ۲۰۷
۳. ضرورت مهار قدرت ۲۰۹
۴. راه‌های مهار قدرت ۲۱۰
- آیین ۲۰: نفی خدایی کردن ۲۱۳
- آموزه‌ها ۲۱۴
۱. آسیب‌شناسی نگاه نادرست به خویش در حکومت و مدیریت ۲۱۴
۲. پرهیز از خدایی کردن در حکومت و مدیریت به هر شکل ۲۱۵
۳. پیامدهای خدایی کردن در نظام هستی ۲۱۷
- آیین ۲۱: انصاف‌ورزی ۲۱۹
- آموزه‌ها ۲۲۰
۱. جایگاه انصاف‌ورزی در حکومت و مدیریت ۲۲۰
۲. گستره انصاف‌ورزی ۲۲۱
۳. روی دیگر نقض انصاف‌ورزی ۲۲۵
- آیین ۲۲: بازدارندگی از ستم ۲۲۷
- آموزه‌ها ۲۲۸

۱. جایگاه ستم به بندگان خدا ۲۲۸
۲. توجیه‌ناپذیری ستم به بندگان خدا ۲۲۹
۳. حقیقت ستم به بندگان خدا ۲۳۱
۴. جبران ستم ۲۳۱
- آیین ۲۳: توجه به ماهیت ستم ۲۳۳
- آموزه‌ها ۲۳۴
۱. عوارض ستم‌ورزی در حکومت و مدیریت ۲۳۴
۲. جایگاه ستم در نظام هستی و در برابر حقیقت هستی ۲۳۵
- آیین ۲۴: اهتمام به مطلوب‌ها در حکومت و مدیریت ۲۳۹
- آموزه‌ها ۲۴۰
۱. میانه‌ترین موضع در حق ۲۴۰
۲. فراگیرترین عدالت ۲۴۱
۳. بیش‌ترین رضایت اداره‌شوندگان ۲۴۲
- آیین ۲۵: جهتگیری صحیح نسبت به ویژگیان و همگان ۲۴۵
- آموزه‌ها ۲۴۷
۱. پرهیز از خشنودی ویژگیان به قیمت خشم همگان ۲۴۷
۲. ممیزات ویژگیان ۲۴۷
۳. شاخصه‌های همگان ۲۴۸
۴. اهتمام برای همگان ۲۴۸
- آیین ۲۶: بایستگی پوشاندن عیب‌های مردمان ۲۵۱
- آموزه‌ها ۲۵۲
۱. نفی عیجویی و طرد عیجویان ۲۵۲
۲. لزوم عیب‌پوشی در حکومت و مدیریت ۲۵۳
۳. پاک گردانیدن آشکارشده‌ها ۲۵۴
۴. نیاز همگان به عیب‌پوشی ۲۵۵
۵. لزوم شرح صدر در حکومت و مدیریت ۲۵۶
- آیین ۲۷: انبساط در حکومت و مدیریت: گشودن گره‌ها و عقده‌ها ۲۶۱

آموزه‌ها.....	۲۶۲
۱. لزوم گشودن گره‌ها در حکومت و مدیریت.....	۲۶۲
۲. از بین بردن ریشه‌ها و سبب‌های کینه و دشمنی.....	۲۶۳
آیین ۲۸: غفلت‌ورزی مثبت.....	۲۶۵
آموزه‌ها.....	۲۶۶
۱. لزوم نادیده گرفتن برخی امور.....	۲۶۶
۲. کدام نادیده‌انگاری؟.....	۲۶۷
آیین ۲۹: پرهیز از سخن‌چینان.....	۲۷۱
آموزه‌ها.....	۲۷۲
۱. نفس سخن‌چینی و سخن‌چینان در حکومت و مدیریت.....	۲۷۲
۲. پرهیز از شتاب‌ورزی در تأیید سخن‌چینی‌ها.....	۲۷۳
آیین ۳۰: مشورت و رایزنی در مدیریت: گزینش رایزن شایسته.....	۲۷۵
آموزه‌ها.....	۲۷۶
۱. مشورت در اداره امور.....	۲۷۶
۲. با چه کسانی نباید مشورت کرد.....	۲۷۹
۳. با چه کسانی باید مشورت کرد.....	۲۸۱
آیین ۳۱: گزینش همکاران شایسته.....	۲۸۵
آموزه‌ها.....	۲۸۷
۱. بدترین همکاران.....	۲۸۷
۲. یافتن همکاران شایسته.....	۲۸۷
آیین ۳۲: گزیده‌ترین مسئولان و همکاران.....	۲۸۹
آموزه‌ها.....	۲۹۰
۱. رک‌گویی و ناهمراهی در نادرستی، معیار گزیده‌ترین مسئولان و همکاران.....	۲۹۰
۲. صراحت بیان و ایستادگی در برابر خیانت: تضعیف مدیریت، یا تحکیم مدیریت.....	۲۹۲
آیین ۳۳: معیارهای گزینش مسئولان.....	۲۹۵
آموزه‌ها.....	۲۹۶
۱. لزوم پارسایی در حکومت و مدیریت.....	۲۹۶

۲. لزوم راستی در حکومت و مدیریت.....	۲۹۷
آیین ۳۴: نفی ستایشگری و ستایش‌پروری در حکومت و مدیریت.....	۳۰۱
آموزه‌ها.....	۳۰۲
۱. خطر ستایشگری و ستایش‌پروری در حکومت و مدیریت.....	۳۰۲
۲. نفی ستایشگری و ستایش‌پروری در حکومت و مدیریت.....	۳۰۳
آیین ۳۵: ارزیابی، قدردانی، جزادهی.....	۳۰۷
آموزه‌ها.....	۳۰۸
۱. اهمیت و جایگاه ارزیابی.....	۳۰۸
۲. قدردانی، جزادهی.....	۳۰۸
آیین ۳۶: خوش‌بینی به شهروندان و اداره‌شوندگان.....	۳۱۳
آموزه‌ها.....	۳۱۵
۱. جایگاه خوش‌بینی به شهروندان و اداره‌شوندگان.....	۳۱۵
۲. راه‌های تحقق خوش‌بینی به شهروندان و اداره‌شوندگان.....	۳۱۷
نیکی کردن به شهروندان و اداره‌شوندگان.....	۳۱۷
سبک گردانیدن بار هزینه‌ها بر پشت شهروندان و اداره‌شوندگان.....	۳۱۹
مجبور نکردن شهروندان و اداره‌شوندگان به چیزی که بر انجام دادن آن وظیفه‌ای	
برعهده آنان ندارند.....	۳۲۰
۳. پیامد تدارک خوش‌بینی به شهروندان و اداره‌شوندگان.....	۳۲۱
۴. شاخصه خوش‌بینی و بدگمانی به شهروندان و اداره‌شوندگان.....	۳۲۳
آیین ۳۷: پرهیز از شهوت تغییر و پابندی به روش‌های شایسته.....	۳۲۵
آموزه‌ها.....	۳۲۶
۱. نفی شهوت تغییر در حکومت و مدیریت.....	۳۲۶
۲. معیارهایی برای پرهیز از شهوت تغییر.....	۳۲۶
۳. آسیب‌شناسی شهوت تغییر در حکومت و مدیریت.....	۳۲۷
آیین ۳۸: بررسی امور و گفتگوی علمی با دانشمندان و فرزندان.....	۳۲۹
آموزه‌ها.....	۳۳۰
۱. تصمیم‌گیری کارشناسانه.....	۳۳۰

۳۳۰	۲. مدیریت دانش محور
۳۳۱	۳. ضرورت اتاق اندیشه در مدیریت
۳۳۳	آیین ۳۹: پذیرش تنوع و تکثر اجتماعی و لزوم مشارکت همگانی
۳۳۴	آموزه‌ها
۳۳۴	۱. پذیرش تنوع و تکثر اجتماعی
۳۳۴	۲. لزوم مشارکت عمومی در جامعه و سازمان
۳۳۷	آیین ۴۰: تقسیم‌بندی گروه‌های اجتماعی
۳۳۸	آموزه‌ها
۳۳۸	۱. تبیین واقع‌گرایانه از گروه‌های اجتماعی
۳۴۲	۲. توجه به همه گروه‌های اجتماعی
۳۴۳	آیین ۴۱: پاسداشت حقوق گروه‌های اجتماعی
۳۴۴	آموزه‌ها
۳۴۴	۱. توجه به حقوق هر گروه اجتماعی در کتاب و سنت
۳۴۴	۲. تعهد در پاسداشت حقوق گروه‌های اجتماعی
۳۴۵	آیین ۴۲: سپاهیان و برپایی درست آنان
۳۴۶	آموزه‌ها
۳۴۶	۱. جایگاه سپاهیان
۳۴۸	۲. نقش سپاهیان
۳۵۱	۳. سپاهیان، و پایداری شهروندان
۳۵۲	۴. تأمین مالی سپاهیان
۳۵۲	منبع تأمین مالی سپاهیان
۳۵۳	نقش تأمین مالی سپاهیان
۳۵۵	آیین ۴۳: پیوستگی کار سپاهیان و مالیات‌دهندگان با قاضیان و کارگزاران و نویسندگان
۳۵۶	آموزه‌ها
۳۵۶	۱. جایگاه قاضیان
۳۵۶	۲. جایگاه کارگزاران [گردآوری خراج]
۳۵۶	۳. جایگاه نویسندگان [دیوان]

۳۵۹	آیین ۴۴: پیوستگی جامعه به بازرگانان و صنعتگران
۳۶۰	آموزه‌ها
۳۶۰	۱. جایگاه بازرگانان و صنعتگران
۳۶۱	۲. نقش بازرگانان و صنعتگران
۳۶۳	آیین ۴۵: طبقه فرودین و رسیدگی به آنان
۳۶۴	آموزه‌ها
۳۶۴	۱. جایگاه رسیدگی به نیازمندان و مستمندان
۳۶۵	۲. مبانی رسیدگی به نیازمندان و مستمندان
۳۷۱	آیین ۴۶: پاسداشت حقوق گروه‌های اجتماعی
۳۷۲	آموزه‌ها
۳۷۲	۱. همه گروه‌های اجتماعی دارای حقوق‌اند
۳۷۲	۲. تأمین شایسته و بایسته حقوق همه گروه‌های اجتماعی
۳۷۵	آیین ۴۷: اهتمام بر ادای حقوق گروه‌های اجتماعی
۳۷۶	آموزه‌ها
۳۷۶	۱. انجام دادن بایسته وظایف نسبت به گروه‌های اجتماعی
۳۷۶	۲. لوازم انجام دادن بایسته وظایف نسبت به گروه‌های اجتماعی
۳۷۶	همّت کردن و تلاش بسیار نمودن
۳۷۸	از خدا یاری خواستن
۳۷۸	خود را وقف اجرای حق نمودن
۳۷۹	بر انجام دادن وظایف خود، پایداری ورزیدن
۳۸۱	آیین ۴۸: گزینش فرماندهان و مدیران ارشد
۳۸۳	آموزه‌ها
۳۸۳	۱. جایگاه گزینش فرماندهان و مدیران ارشد
۳۸۳	۲. ویژگی‌های خاص فرماندهی و مدیریت کلان
۳۹۳	آیین ۴۹: مناسب‌ترین فرماندهان و مدیران ارشد
۳۹۴	آموزه‌ها
۳۹۴	۱. توجه به ویژگی‌های شخصیتی - تربیتی فرماندهان و مدیران ارشد

۳۹۴	۲. توجه به پیشینه فرماندهان و مدیران ارشد
۳۹۴	۳. توجه به ویژگی های اخلاقی - رفتاری فرماندهان و مدیران ارشد
۳۹۵	۴. تأکید بر اخلاق در اداره امور
۳۹۷	آیین ۵۰: رسیدگی به امور کارگزاران و مدیران
۳۹۸	آموزه ها
۳۹۸	۱. رسیدگی به کارهای کارگزاران
۳۹۸	۲. ملاحظات لازم در رسیدگی به کارهای کارگزاران
۳۹۹	۳. نتایج رسیدگی به کارهای کارگزاران
۴۰۱	آیین ۵۱: گزیده ترین فرماندهان و مدیران ارشد
۴۰۲	آموزه ها
۴۰۲	۱. ویژگی های گزیده ترین فرماندهان و مدیران ارشد
۴۰۳	۲. تأثیر فرماندهی و مدیریت مواساتی
۴۰۵	آیین ۵۲: دادگری و رابطه قلبی برترین تکیه گاه حکومت و مدیریت
۴۰۶	آموزه ها
۴۰۶	۱. دادگری در حکومت و مدیریت
۴۰۷	۲. دوستی صمیمانه شهروندان در حکومت و مدیریت
۴۰۹	آیین ۵۳: جلب نیک خواهی شهروندان
۴۱۰	آموزه ها
۴۱۰	۱. لزوم نیک خواهی اداره شوندگان
۴۱۰	۲. عوامل جلب نیک خواهی شهروندان
۴۱۳	آیین ۵۴: میدان دادن به فرماندهان و مدیران، و نیک ستودن و تشویق آنان
۴۱۴	آموزه ها
۴۱۴	۱. میدان دادن به فرماندهان و مدیران
۴۱۴	۲. نیک ستودن و تشویق فرماندهان و مدیران
۴۱۵	۳. تأثیر نیک ستودن و تشویق در پیشبرد کارها
۴۱۷	آیین ۵۵: توجه به زحمات و خدمات و قدردانی از فرماندهان و مدیران
۴۱۸	آموزه ها

۴۱۸	۱. توجه به زحمات و خدمات
۴۱۸	۲. ملاحظات لازم در قدردانی
۴۲۱	آیین ۵۶: ملاک رفع مشکلات و شبهات: بازگردانیدن به محکم کتاب و سنت جامع
۴۲۳	آموزه ها
۴۲۳	۱. نیاز به ملاک برای رفع مشکلات و شبهات
۴۲۳	۲. محکم کتاب و سنت جامع، ملاک رفع مشکلات و شبهات
۴۲۷	آیین ۵۷: دستگاه قضایی: گزینش قاضیان
۴۲۹	آموزه ها
۴۲۹	۱. گزینش قاضیان
۴۳۱	۲. ویژگی های قاضیان
۴۳۹	آیین ۵۸: رسیدگی به کار قاضیان و تأمین کامل آنان
۴۴۰	آموزه ها
۴۴۰	۱. رسیدگی به کار قاضیان
۴۴۰	نظارت عالی بر کار قاضیان
۴۴۱	رسیدگی بسیار به کار قاضیان
۴۴۱	۲. تأمین کامل قاضیان
۴۴۳	آیین ۵۹: مصیبت استفاده ابزاری از دین
۴۴۴	آموزه ها
۴۴۴	۱. ماهیت استفاده ابزاری از دین
۴۴۵	۲. فاجعه استفاده ابزاری از دین
۴۴۷	آیین ۶۰: آزمون های لازم در به کار گماردن کارگزاران
۴۴۸	آموزه ها
۴۴۸	۱. به کار گماردن معیار گرای کارگزاران
۴۴۸	۲. پرهیزهای لازم در به کار گماردن کارگزاران
۴۵۱	آیین ۶۱: معیارهای گزینش کارگزاران
۴۵۲	آموزه ها
۴۵۲	۱. اهمیت گزینش صحیح کارگزاران

- ۴۵۲ ۲. معیارهای گزینش کارگزاران.
- آیین ۶۲: تأمین کامل معیشت کارگزاران و کارمندان ۴۵۷
- آموزه‌ها ۴۵۸
۱. لزوم تأمین کامل معیشت کارگزاران و کارمندان ۴۵۸
۲. نقش تأمین کامل معیشت کارگزاران و کارمندان ۴۵۸
- آیین ۶۳: نظارت، بازرسی، پیگیری ۴۶۱
- آموزه‌ها ۴۶۲
۱. جایگاه و ضرورت نظارت، بازرسی، پیگیری ۴۶۲
۲. فلسفه نظارت، بازرسی، پیگیری ۴۶۴
۳. روش‌های نظارت، بازرسی، پیگیری ۴۶۵
۴. نقش نظارت، بازرسی، پیگیری ۴۶۷
۵. ویژگی‌های ناظران و بازرسان ۴۶۸
- آیین ۶۴: مراقبت و جزادهی ۴۶۹
- آموزه‌ها ۴۷۰
۱. مراقبت از مجموعه اداری ۴۷۰
۲. جایگاه و نقش جزادهی ۴۷۰
- آیین ۶۵: برنامه‌ریزی مالیاتی ۴۷۳
- آموزه‌ها ۴۷۴
۱. جایگاه مالیات در حکومت ۴۷۴
۲. نظام مالیاتی ۴۷۴
- آیین ۶۶: جهت‌گیری نظام مالیاتی ۴۷۵
- آموزه‌ها ۴۷۶
۱. نظام مالیاتی بهره‌ور و نظام مالیاتی بهره‌کش ۴۷۶
۲. جهت‌گیری صحیح در نظام مالیاتی ۴۷۶
- آیین ۶۷: بخشودگی‌های مالیاتی ۴۷۷
- آموزه‌ها ۴۷۹
۱. نظام مالیاتی منعطف ۴۷۹

۲. جایگاه و نقش بخشودگی‌های مالیاتی ۴۷۹
- آیین ۶۸: تحلیل ویرانی سرزمین‌ها ۴۸۳
- آموزه‌ها ۴۸۳
۱. نابسامانی اقتصادی عامل ویرانی سرزمین‌ها ۴۸۳
۲. عوامل نابسامانی اقتصادی و ویرانی سرزمین‌ها ۴۸۳
- آیین ۶۹: گزینش دبیران ۴۸۷
- آموزه‌ها ۴۸۹
۱. دقت در کار دبیران ۴۸۹
۲. ویژگی‌های لازم برای دبیران ۴۹۰
- آیین ۷۰: نفی گزینش‌های بی‌معیار و بر معیارهای غلط ۴۹۳
- آموزه‌ها ۴۹۴
۱. پرهیز از گزینش‌های بی‌معیار و بر معیارهای غلط ۴۹۴
- گزینش براساس زیرکی خود ۴۹۴
- گزینش براساس آسوده‌سازی خود ۴۹۴
- گزینش براساس خوش‌گمانی ۴۹۵
۲. پیامدهای گزینش‌های بی‌معیار و بر معیارهای غلط ۴۹۵
- آیین ۷۱: گزینش معیارگرا ۴۹۷
- آموزه‌ها ۴۹۸
۱. معیارهای اساسی در گزینش ۴۹۸
۲. ماهیت گزینش معیارگرا ۴۹۸
- آیین ۷۲: شایسته‌سالاری در حکومت و مدیریت ۵۰۱
- آموزه‌ها ۵۰۲
۱. نظام شایسته‌سالار ۵۰۲
۲. توانایی و کارایی در کار ۵۰۲
- آیین ۷۳: پیوند همگان در دولت و سازمان ۵۰۵
- آموزه‌ها ۵۰۶
۱. پیوند همه مراتب مدیریتی در دولت و سازمان ۵۰۶

۲. مسئولیت مشترک و مسئولیت ویژه در دولت و سازمان ۵۰۶
۳. تفویض اختیار با حفظ مسئولیت ۵۰۸
- آیین ۷۴: برنامه ریزی برای بازرگانی و صنعت ۵۱۱
- آموزه‌ها ۵۱۳
۱. نوع نگاه به بازرگانی و صنعت ۵۱۳
۲. لزوم برنامه ریزی برای بازرگانی و صنعت ۵۱۳
- آیین ۷۵: نظارت بر بازار و جلوگیری از تعدی اقتصادی ۵۱۵
- آموزه‌ها ۵۱۶
۱. خطر تعدی اقتصادی ۵۱۶
۲. لزوم نظارت بر روابط و مناسبات اقتصادی، و بازار ۵۱۶
۳. جلوگیری از تعدی اقتصادی ۵۱۷
- آیین ۷۶: تنظیم بازار ۵۱۹
- آموزه‌ها ۵۲۰
۱. ماهیت مناسبات در بازار ۵۲۰
۲. معیارهای بازار مناسب ۵۲۲
- آیین ۷۷: جلوگیری از احتکار و تعدی اقتصادی ۵۲۷
- آموزه‌ها ۵۲۸
۱. نفی احتکار و تعدی اقتصادی ۵۲۸
۲. مجازات محتکران و متعدیان اقتصادی ۵۳۰
- آیین ۷۸: اهتمام برای طبقه فرودین ۵۳۳
- آموزه‌ها ۵۳۵
۱. توجه جدی به طبقه فرودین ۵۳۵
۲. برنامه ریزی برای به سامان آوردن طبقه فرودین ۵۳۶
۳. عذرناپذیری در نابسامانی طبقه فرودین ۵۳۷
- آیین ۷۹: ساماندهی وضع طبقه فرودین ۵۳۹
- آموزه‌ها ۵۴۱
۱. توجه به همه گروه‌های طبقه فرودین ۵۴۱

۲. لوازم ساماندهی وضع طبقه فرودین ۵۴۱
- آیین ۸۰: برنامه جامع و کفایت همگان ۵۴۳
- آموزه‌ها ۵۴۴
۱. برنامه ریزی جامع ۵۴۴
۲. کفایت امور همگان در حد پذیرش خدا ۵۴۴
- آیین ۸۱: رسیدگی به یتیمان و کهنسالان ۵۴۵
- آموزه‌ها ۵۴۶
۱. سرپرستی یتیمان و کهنسالان بی سرپرست ۵۴۶
- نگاه ویژه به یتیمان ۵۴۶
- نگاه ویژه به کهنسالان ۵۴۷
۲. گزاردن مسئولیت گروه‌های بی سرپرست ۵۴۸
- آیین ۸۲: حق‌گزاری و گران سنگینی آن ۵۴۹
- آموزه‌ها ۵۵۰
۱. گران سنگینی حق ۵۵۰
۲. حق‌گزاری ۵۵۱
- آیین ۸۳: گشودن فضای انتقاد و اعتراض ۵۵۳
- آموزه‌ها ۵۵۵
۱. گشودن فضای انتقاد و اعتراض، شاخصه سلامت اجتماعی و صحت مدیریتی ۵۵۵
۲. برنامه شنیدن انتقادات و اعتراض‌ها ۵۵۶
۳. جایگاه تحمل انتقاد و اعتراض ۵۵۷
- آیین ۸۴: خدمت‌گزاری در حکومت و مدیریت ۵۵۹
- آموزه‌ها ۵۶۰
۱. فرهنگ خدمت‌گزاری ۵۶۰
۲. ادب انجام دادن آنچه حق است و شدنی ۵۶۱
۳. ادب انجام ندادن آنچه ناحق است و ناشدنی ۵۶۲
- آیین ۸۵: دخالت مستقیم در برخی امور ۵۶۳
- آموزه‌ها ۵۶۴

۱. لزوم دخالت مستقیم در امور ۵۶۴
۲. موارد دخالت مستقیم در امور ۵۶۴
- آیین ۸۶: مدیریت زمان** ۵۶۵
- آموزه‌ها ۵۶۶
۱. برنامه‌ریزی زمان ۵۶۶
۲. آسیب‌شناسی زمان ۵۶۶
- آیین ۸۷: خودسازی و خداگرایی** ۵۶۹
- آموزه‌ها ۵۷۰
۱. پیوند پیوسته با خدا ۵۷۰
۲. لوازم کار برای خدا ۵۷۱
- آیین ۸۹: پاسداشت اعتدال در عبادت** ۵۷۳
- آموزه‌ها ۵۷۴
۱. ملاحظه مردمان در عبادت‌های جمعی ۵۷۴
۲. سیرت پیشوایان دین در دینداری ۵۷۵
- آیین ۹۰: نفی احتجاج** ۵۷۹
- آموزه‌ها ۵۸۰
۱. پرهیز از احتجاج ۵۸۰
۲. پیامدهای احتجاج ۵۸۳
- آیین ۹۱: بشری بودن حکومت و مدیریت** ۵۸۵
- آموزه‌ها ۵۸۶
۱. ماهیت بشری حکومت و مدیریت ۵۸۶
۲. تشخیص بشری در حکومت و مدیریت ۵۸۶
- آیین ۹۲: بی‌معنایی احتجاج** ۵۸۹
- آموزه‌ها ۵۹۰
۱. بی‌معنایی احتجاج در صورت خدمتگزار بودن ۵۹۰
۲. بی‌معنایی احتجاج به دلیل بی‌فایده‌گی آن ۵۹۰
۳. بی‌معنایی احتجاج به دلیل کم‌هزینه بودن آن ۵۹۱

- آیین ۹۳: نفی سوءاستفاده ویزگان و نزدیکان** ۵۹۳
- آموزه‌ها ۵۹۵
۱. وجود ویزگان و نزدیکان متمایل به سوءاستفاده ۵۹۵
۲. ریشه‌کن‌سازی هرگونه تمایل به سوءاستفاده ۵۹۶
۳. بستن راه‌ها بر ویزگان و نزدیکان، و زدودن هر صورتی از سوءاستفاده ۶۰۱
۴. پیامدهای گشوده شدن راه سوءاستفاده ویزگان و نزدیکان ۶۰۲
- آیین ۹۴: پایبند ساختن نزدیک و دور به حق** ۶۰۳
- آموزه‌ها ۶۰۴
۱. پاسداشت مساوات در حق ۶۰۴
۲. استواری در پاسداشت مساوات در حق ۶۰۷
- آیین ۹۵: شفاف‌سازی در مسائل حکومتی و مدیریتی** ۶۰۹
- آموزه‌ها ۶۱۰
۱. جایگاه شفاف‌سازی در حکومت و مدیریت ۶۱۰
۲. کارایی شفاف‌سازی در حکومت و مدیریت ۶۱۱
- آیین ۹۶: صلح‌گرایی** ۶۱۳
- آموزه‌ها ۶۱۴
۱. زشتی جنگ و خونریزی، و اصالت صلح ۶۱۴
۲. کدام جنگ، کدام صلح؟ ۶۲۱
۳. هشیاری نسبت به دشمن ۶۲۴
- آیین ۹۷: پایبندی به عهد و پیمان** ۶۲۷
- آموزه‌ها ۶۲۹
۱. اهمیت پایبندی به عهد و پیمان در حکومت و مدیریت ۶۲۹
۲. پرهیز از پیمان‌شکنی ۶۳۳
۳. هویت پیمان‌شکنان ۶۳۵
- آیین ۹۸: خط قرمز عهد و پیمان** ۶۳۷
- آموزه‌ها ۶۳۸
۱. نقش بی‌جایگزین پاسداشت عهد و پیمان ۶۳۸

- ۶۳۹ ۲. پاسداشت خط قرمز عهد و پیمان
- آیین ۹۹: تنظیم عهد و پیمان ۶۴۱
- آموزه‌ها ۶۴۳
۱. دقت در تنظیم عهد و پیمان‌ها ۶۴۳
۲. پرهیز از تأویل عهد و پیمان پس از استوار منعقد کردن آن ۶۴۳
۳. شکیبایی در پاسداشت عهد و پیمان تنظیم شده ۶۴۴
- آیین ۱۰۰: خط قرمز خون ریختن در حکومت ۶۴۷
- آموزه‌ها ۶۴۸
۱. حق حیات ۶۴۸
۲. پرهیز از خون ناحق ریختن ۶۴۹
۳. پیامدهای ریختن خون ناحق ۶۵۰
- آیین ۱۰۱: نفی تحکیم حکومت و قدرت با جنایت ۶۵۳
- آموزه‌ها ۶۵۴
۱. نفی خون‌ریزی برای تحکیم حکومت و قدرت ۶۵۴
۲. پیامدهای خون‌ریزی در حکومت ۶۵۶
- آیین ۱۰۲: عذرناپذیری در ریختن خون ۶۵۷
- آموزه‌ها ۶۵۸
۱. توجیه‌ناپذیری خون ریختن ۶۵۸
۲. لزوم جبران خطای حکومت ۶۵۹
- آیین ۱۰۳: نفی خودشیفتگی ۶۶۱
- آموزه‌ها ۶۶۲
۱. خطر خودشیفتگی در حکومت و مدیریت ۶۶۲
۲. پیامدهای خودشیفتگی در حکومت و مدیریت ۶۶۴
- آیین ۱۰۴: نفی منت‌گذاری، بزرگ‌نمایی، و خلف وعده در حکومت و مدیریت ۶۶۷
- آموزه‌ها ۶۶۸
۱. پرهیز از منت‌گذاری در حکومت و مدیریت ۶۶۸
۲. پیامدهای منت‌گذاری در حکومت و مدیریت ۶۶۸

۳. پرهیز از بزرگ‌نمایی در حکومت و مدیریت ۶۶۹
۴. پیامدهای بزرگ‌نمایی در حکومت و مدیریت ۶۷۰
۵. پرهیز از خلف وعده در حکومت و مدیریت ۶۷۱
۶. پیامدهای خلف وعده در حکومت و مدیریت ۶۷۴
- آیین ۱۰۵: نفی شتاب کردن و سستی ورزیدن و ستیزیدن در کارها ۶۷۵
- آموزه‌ها ۶۷۶
۱. پرهیز از شتاب کردن در کارها ۶۷۶
۲. پرهیز از سستی ورزیدن در کارها ۶۷۸
۳. پرهیز از ستیزیدن در کارها ۶۷۹
- آیین ۱۰۶: جایگاه‌دانی و موقعیت‌شناسی در حکومت و مدیریت ۶۸۳
- آموزه‌ها ۶۸۴
۱. قرار دادن هر کاری در جایگاه خود ۶۸۴
۲. به‌جای آوردن هر چیز در شرایط خودش ۶۸۵
- آیین ۱۰۷: نفی خودگزینی و امتیازجویی و غفلت‌ورزی در حکومت و مدیریت ۶۸۹
- آموزه‌ها ۶۹۰
۱. پرهیز از خودگزینی و امتیازجویی در حکومت و مدیریت ۶۹۰
۲. پرهیز از غفلت‌ورزی در حکومت و مدیریت ۶۹۱
- آیین ۱۰۸: مهار تندی و تیزی و خشونت‌ورزی در حکومت و مدیریت ۶۹۳
- آموزه‌ها ۶۹۴
۱. خطر تندی و تیزی و خشونت‌ورزی در حکومت و مدیریت ۶۹۴
۲. لزوم مهار تندی و تیزی و خشونت‌ورزی در حکومت و مدیریت ۶۹۶
- آیین ۱۰۹: بایستگی توجه به تکیه‌گاه‌های حق و عدالت و تعهد به عهدنامه ۶۹۹
- آموزه‌ها ۷۰۰
۱. لزوم توجه بایسته به تکیه‌گاه‌های حق و عدالت ۷۰۰
۲. تعهد به عهدنامه ۷۰۳
- آیین ۱۱۰: حکومت و مدیریت موفق ۷۰۵
- آموزه‌ها ۷۰۶

۱. میزان سنجی موفقیت حکومت و مدیریت ۷۰۶
۲. موفقیت در حکومت و مدیریت ۷۰۷
۳. شاخصه های موفقیت در حکومت و مدیریت ۷۰۸
- برپا داشتن عذر آشکار به درگاه خدا و پیشگاه مردمان ۷۰۸
- برپا داشتن نیک ستایی و نام نیک در میان بندگان ۷۰۹
- برپا داشتن اثر زیبا و برازنده در سرزمین ۷۰۹
- تمام شدن نعمت در حیطه حکومت و مدیریت ۷۰۹
- چند برابر کردن کرامت در حکومت و مدیریت ۷۰۹
۴. فرجام و انجام نیک ۷۱۰
- نمایه ۷۱۱
- منابع و مآخذ ۷۲۱

دیاچه

جایگاه و اهمیت عهدنامه مالک‌اشتر

در میان آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها و نظام‌نامه‌های حکومتی و مدیریتی، هیچ متنی با عهدنامه مالک‌اشتر قابل مقایسه نیست. این عهدنامه که طولانی‌ترین پیمان‌نامه‌ای است که از جانب امیرمؤمنان علی (ع) نگاشته شده، دربرگیرنده اساسی‌ترین مباحث در حکومت و مدیریت است؛ مباحثی شامل: مبانی، اصول، روش‌ها، سیاست‌ها و اخلاق حکومتی و مدیریتی؛ آن‌هم با استوارترین و متین‌ترین زبان، و زیباترین و لطیف‌ترین بیان، و عمیق‌ترین و کاراترین فرمان.

آموزه‌های امیرمؤمنان علی (ع) آموزه‌های انسانی است که سراسر عقل و بینش است، و بر مبنای خردی عمیق و دیدی نافذ به مباحث حکومت و مدیریت پرداخته، و آن‌چه را که بر آن اساس دریافته، عرضه نموده است تا جویندگان راه‌ها را هم‌راه باشد. این آموزه‌ها، آموزه‌های انسانی است که تربیت یافته قرآن کریم و مدرسه نبوی است؛ و او میزانی روشن برای محک زدن خویش، و حکومت و مدیریت و سیاست است؛ به تعبیر ملای روم خطاب به آن حضرت:

تو ترازوی آخ‌خود بوده‌ای
بل زیانه هر ترازو بوده‌ای^۱

۱. جلال‌الدین محمد بلخی (مولوی)، مثنوی معنوی، به کوشش توفیق - ه. سبحانی، چاپ دوم، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۲ ش. دفتر اول، بیت ۳۹۸۲.

امیرمؤمنان علی (ع) در این آموزه‌ها کوشیده است تا زمامداران و مدیران را آیین حکومت و مدیریت بیاموزد، تا این‌که زمامداری را جان دیگر دهد، و حکومت و مدیریت را به سوی کمال آن راه نماید و نخل و درخت آن را میوه‌دار گرداند.

زان به ظاهر کوشد اندر جاه و حکم
تا امیری را دهد جانی دگر
تا امیران را نماید راه و حکم
تا دهد نخل خلافت را ثمر^۱

در این عهدنامه حکومت کردن و مدیریت نمودن، با نگاهی جامع بر قواعد عقلانی بنیان گذاشته شده و تابع اخلاق سامان یافته، و به‌صورتی کارا ارائه گشته است. ابن خلدون، دانشمند و ادیب و شاعر بغدادی، در گذشته به سال ۵۶۲ هجری، در کتابی که در سیاست و آداب حکومتداری نوشته، درباره عهدنامه مالک‌اشتر آورده است:

«علی (ع) عهدی را برای مالک‌اشتر نخعی نگاشت هنگامی که وی را بر مصر سرپرست گماشت، که در آن پرواداری و سیاست‌ورزی را با این‌که این دو از یکدیگر به دورند، جمع کرد. من آن نامه را چنان یافتم که ما را از بسیاری از سخنان حکیمان و گذشتگان بی‌نیاز می‌سازد، و آن نامه با این‌که طولانی است از ملالت به دور است، زیرا میان بلاغت ماهرانه و معناهای دلپسند و شگفت‌انگیز جمع کرده است. و اگر نبود که مردمان به سخنان گوناگون رغبت دارند تا نفس‌ها را در نقل الفاظ گوناگون یاری کند، تنها این عهدنامه را نقل می‌کردم و بدان بسنده می‌نمودم، که آن مشتمل بر آداب متعدد و امور سیاسی مختلف است، و دربرگیرنده تمام مواردی است که زمامداران و کارگزاران را لازم می‌آید.»^۲

نویری، دانشمند گرانقدر، و مورخ و ادیب برجسته، در گذشته به سال ۷۳۳ هجری، در کتاب *نهاية الأرب* در بخش سفارش‌های زمامداران، پیش از نقل عهدنامه مالک‌اشتر، درباره آن نوشته است:

«تا آن‌جا که من درباره سفارش نامه‌ها مطالعه کرده‌ام، جامع‌تر و کامل‌تر از عهدنامه‌ای

۱. همان، ابیات ۳۹۴۶ - ۳۹۴۷.

۲. بهاء‌الدین أبوالمعالی محمد بن حسن بن محمد بن علی بن خلدون (ابن خلدون)، *التذكرة الحمدونية في السياسة والآداب الملكية*، تحقیق احسان عباس، الطبعة الاولى، معهد الإنماء العربی، بیروت، ۱۹۸۳ -

۱۹۸۲ م، ج ۱، ص ۳۰۹.

که علی بن ابی‌طالب - خداوند از او خشنود باد - به مالک پسر حارث اشتر نوشته آن هنگام که او را سرپرست مصر گمارده است، چیزی ندیده‌ام. پس دوست دارم آن را با این‌که طولانی است نقل کنم و اجمال و تفصیلش را بیاورم، تا چنین عهدنامه‌ای بی‌استفاده نباشد و ارزش و اهمیت و گرانقدری آن ناشناخته نماند.»^۱

عهدنامه مالک‌اشتر، با توجه به آموزه‌های بی‌نظیرش، همیشه مورد توجه بوده، و هرچه گذشته است، آموزه‌های آن، نه‌تنها کهنه نگشته، که پیوسته دریچه‌هایی نو در حکومت و مدیریت گشوده است، و این قابلیت را دارد که هنوز بر آن شرح‌های متعدد نگاشته شود.

شرح‌های عهدنامه مالک‌اشتر

عهدنامه مالک‌اشتر به دلیل محتوای بی‌بدیل آن، و نکات و آموزه‌های حکومتی و مدیریتی بسیار در آن، پیوسته مطرح بوده و ترجمه‌های متعددی از آن صورت گرفته، و بر آن شرح و تفسیرهای مستقل بسیار نوشته شده است،^۲ که فهرست این شرح و تفسیرها - به جز ترجمه‌ها - به شرح زیر است.

۱. شرح عهدنامه علی (ع)، از شارح ناشناخته. نگاشته شده برای ابوالفتح سلطان ابراهیم میرزا. کتابت در قرن دهم هجری.

۲. تحفة سلیمانیة، از سید ماجد بن محمد حسینی بحرانی (زنده در ۱۰۹۷ ق). نگاشته شده به نام شاه سلیمان صفوی (۱۱۰۵ - ۱۰۷۷ ق).

۳. شرح عهدنامه مالک‌اشتر، از محمد صالح بن محمدباقر روغنی قزوینی (ف ۱۱۱۶ ق). نگاشته شده به سال ۱۰۹۴ هجری.

۱. شهاب‌الدین احمد بن عبدالوهاب التوزیری، *نهاية الأرب في فنون الأدب*، الطبعة الاولى، دارالکتب العصرية، القاهرة، ۱۳۴۱ - ۱۴۰۵ ق، ج ۶، ص ۱۹.

۲. ر. ک: سیدمحمد مهدی جعفری، *پرتوی از نهج البلاغه*، چاپ اول، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۲ - ۱۳۸۱ ش، ج ۴، صص ۵۰۴ - ۵۰۸؛ سید محسن دین‌پور، *کتابشناسی عهدنامه مالک‌اشتر*، فصلنامه *نهج البلاغه*، بنیاد نهج البلاغه، شماره ۷ و ۸، زمستان ۱۳۸۲ ش، صص ۲۱۳ - ۲۲۲.

۴. آداب الولاية یا سلوك الولاية على ما قرر فی أحادیث الائمة الهداة (رسالة آداب سلوك حاکم با رعیت)، به فارسی از محمدباقر مجلسی (ف ۱۱۱۰ ق).
۵. نظامنامه حکومت، از محمدکاظم بن محمد فاضل مشهدی (زنده در ۱۱۰۷ ق). نگاشته شده به درخواست اعتمادالدوله شاه قلی خان.
۶. نصایح الملوك و آداب السلوك، از ابوالحسن شریف بن محمدطاهر فتونی عاملی غروی اصفهانی (ف ۱۱۳۸ ق). نگاشته شده برای شاه سلطان حسین. تألیف به سال ۱۱۱۸ هجری.
۷. هدایة السلوك و هدیة الملوك، از محمد بن عبدالله نوری (از عالمان قرن سیزدهم).
۸. تحفة الولی، از محمدحسین بن احمد سمیع یزدی. نگاشته شده به فرمان شاهزاده محمد ولی میرزا قاجار. تألیف به سال ۱۲۲۷ هجری.
۹. بیعة الآفخم، از علی بن میرزا محمد گیلانی (از عالمان قرن سیزدهم). تألیف به سال ۱۲۳۵ هجری.
۱۰. مرآة الملوك و ارشاد الولاية، از سید محمد اسماعیل بن سید مهدی حسینی مدرّس یزدی. نگاشته شده به نام ناصرالدین شاه قاجار.
۱۱. آثار ناصری، از محمدتقی بن علی دزفولی (زنده در ۱۲۹۱ ق).
۱۲. شرح عهد امیرالمؤمنین (ع)، از میرزا محمد بن سلیمان تنکابنی (ف ۱۳۰۲ ق).
۱۳. هدیات الحسام فی عجائب الهدیات للحکام، از میرزا محمدحسین بن علینقی همدانی. نگاشته شده برای زین العابدین خان حسامالملک. تألیف به سال ۱۳۰۸ هجری.
۱۴. مقتبس السياسة و سیاق الرياسة، از شیخ محمد عبده مصری (ف ۱۳۲۳ ق).
۱۵. آداب الملوك، از سید محمد رفیع الدین بن علی اصغر طباطبایی تبریزی (نظام العلماء) (ف ۱۳۲۶ ق).
۱۶. أساس السياسة فی تأسيس الرياسة، از محمد بن اسماعیل کجوری مازندرانی طهرانی (سلطان المتکلمین) (ف ۱۳۵۳ ق).
۱۷. قانون الولاية فی سياسة الرّعاة، از سید محمدحسن بن سیدعلی موسوی قزوینی نجفی (ف ۱۳۵۸ ق).
۱۸. الرّاعی و الرّعیة، از توفیق بن علی فکیکی محامی بغدادی (ف ۱۳۸۹ ق).
۱۹. عهدالأشتر (رسالة فی بیان سند عهدہ إلى مالک الأشتر و شرح متنه)، از سید

- محمدعلی بن حسین (هبة الدین) حسینی شهرستانی (ف ۱۳۸۶ ق).
۲۰. السياسة العلوية (شرح عهد امیرالمؤمنین (ع) إلى مالک الأشتر)، از عبدالواحد بن احمد آل مظفر (ف ۱۳۹۵ ق).
۲۱. آئین جهاننداری، از محمدعلی انصاری قمی (ف ۱۴۰۵ ق).
۲۲. مع الامام علی (ع) فی عهدہ لمالک الأشتر، محمدباقر ناصری.
۲۳. برداشتی از فرمان علی (ع) به مالک، از کیومرث صابری.
۲۴. نظریة الحکم و الإدارة فی عهدالامام علی (ع) للأشتر، از سید عبدالمحسن فضل الله.
۲۵. آئین جهاننداری (شرح عهدنامه امیرالمؤمنین (ع) به مالک اشتر)، از سید ابراهیم ابن مهدی علوی خویی.
۲۶. شرح عهدنامه مالک اشتر، از میرزا محمد بن محمدرضا همدانی واعظ.
۲۷. نموداری از حکومت علی (ع)، از حسن سعید.
۲۸. آغاز حرکت انقلابی در مصر (شرح عهدنامه علی (ع) به مالک اشتر)، از حسین نوری همدانی.
۲۹. درس‌هایی از نهج البلاغه، نامه امام علی (ع) به مالک اشتر، از حسینعلی منتظری.
۳۰. عهدالأشتر (شرح لمهد امیرالمؤمنین (ع) الذی کتبه لمالک الأشتر (ره) لمّا ولّاه مصر)، از محمدمهدی شمس الدین.
۳۱. برداشت‌هایی از عهدنامه مالک اشتر، از سید جمال‌الدین دین‌پرور.
۳۲. خط و فرهنگ حکومت اسلامی (ترجمه و توضیح عهدنامه مالک اشتر)، از عبدالمجید معادیخواه.
۳۳. شرح عهدالامام علی (ع) إلى مالک الأشتر، از سید احمد بن عطاءالله (ف ۱۴۱۴ ق).
۳۴. علی (ع) و آیین رهبری، از مهدی ماحوذی.
۳۵. الحکم و الإدارة فی نهج الامام علی (ع)، از علی صلاح.
۳۶. سیاست و مدیریت از دیدگاه امام علی (ع) (ترجمه و توضیح عهدنامه مالک اشتر)، از محمدتقی رهبر.
۳۷. آئین کشورداری از دیدگاه امام علی علیه السلام، از محمد فاضل لنکرانی، تقریر و

تنظیم حسین کریمی.

۳۸. سیری کوتاه در مدیریت اسلامی (شرحی بر فرمان مالک اشتر)، از سید محمد سینی سیاهپوش.

۳۹. مالک الأشتر و عهدالامام له، از عباس علی موسوی.

۴۰. حکمت اصول سیاسی اسلام (ترجمه و تفسیر فرمان مبارک امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) به مالک اشتر)، از محمدتقی جعفری (ف ۱۳۷۷ ش).

۴۱. القانون الاکبر فی شرح عهدالامام للأشتر، از سید مهدی شویج بصری (ف ۱۴۲۳ ق).

۴۲. النظام السياسي فی عهدالامام علی (ع) لمالك الأشتر، از نوری حاتم.

۴۳. فرمان حکومتی پیرامون مدیریت (شرح عهدنامه امیرالمؤمنین (ع) به مالک اشتر)، از محمد قوچانی.

۴۴. نامه روح افزا (برداشت‌هایی از عهدنامه علی (ع) به مالک اشتر)، از علی محمدی تاکندی، رضا شیخ محمدی.

۴۵. عهد امیرالمؤمنین (ع) إلى القادة والمسؤولين (دراسة نموذجية لعهد الامام علی (ع) إلى مالك الأشتر) (تبیین القواعد الأساسية للإدارة والقيادة فی الاسلام)، از سید عباس نورالدین.

۴۶. بیست مجلس پیرامون عهدنامه مالک اشتر، از رضا استادی.

۴۷. اصول سیاسی اسلام در عهدنامه امام علی (ع)، از احمد رضا کشوری.

۴۸. منشور علوی در فرمان به مالک اشتر نخعی، از عبدالستار اجرایی.

۴۹. اهداف و وظائف اصولی حکومت اسلامی (برداشت‌هایی از عهدنامه امیرالمؤمنین (ع) به مالک اشتر نخعی)، از علی شیخ موحد.

۵۰. مدیریت و سیاست (فرمان امیرالمؤمنین (ع) به مالک اشتر)، از علی اکبر ذاکری.

۵۱. مدیریت و مدارا در کلام علی (ع) (دریافتی از فرمان امیرمؤمنان به مالک)، علی شیروانی.

۵۲. منشور مدیریت (نگرشی تطبیقی به فرمان امام علی (ع) به مالک اشتر)، از سید محمد مقیمی.

۵۳. دولت جاوید (ترجمه و تبیین فرمان امام علی (ع) به مالک اشتر نخعی، به انضمام

زندگی نامه مالک اشتر)، از محمد علی صالحی مازندرانی.

۵۴. شرح عهدالعلوی الی مالک الأشتر النخعی یا آئین زمامداری، از محمد بن غلامحسین طسوجی.

۵۵. ترجمه و شرح مختصر فرمان مبارک امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) به مالک اشتر (اخلاق کارگزاران و مدیران در جامعه اسلامی)، از محمد گلدوست.

۵۶. علی (ع)، عدالت، قانون، از فریبا رکنی.

روش این شرح

شرح حاضر براساس تقسیم عهدنامه مالک اشتر^۱ به صد و ده بند صورت گرفته است تا بتوان با رویکردی دقیق‌تر و اساسی‌تر به تبیین مباحث آن پرداخت. هر بند بیانگر آیینی کلی در حکومت و مدیریت است، و هریک از این صد و ده آیین، خود، بیانگر آموزه‌هایی حکومتی و مدیریتی است.

در این شرح تلاش شده است برداشت‌ها با پاسداشت قواعد فهم متن باشد، یعنی: شناخت مفردات، مرکبات، اعراب، مجازها، جهت و مقام بیان، قرینه‌های متصل و منفصل، تشکیل خانواده حدیث، توجه به سیره امام و علوم پیرامونی. همچنین تلاش شده است که چیزی به متن تحمیل نشود. از این رو در هر بند مفردات لازم، توضیح داده شده، سپس هر آموزه براساس قواعد یاد شده شرح گشته است.

ای علی که جمله عقل و دیده‌ای	شمه‌ای واگو از آنچه دیده‌ای
راز بگشای ای علی مرتضی	ای پس سوءالقضا حسن القضا
یا تو واگو آنچه عقلت یافتست	یا بگویم آنچه بر من تافتست
از تو بر من تافت، چون داری نهان؟	می‌فشانی نور چون مه بی‌زبان
یک اگر در گفت آید قرص ماه	شبروان را زودتر آرد به راه
از غلط ایمن شوند و از دُهل ^۲	بانگ مه غالب شود بر بانگِ غول

۱. متن عهدنامه براساس نسخه دکتر صبحی صالح و نسخه ابن المؤدب و نسخه ابن شدقم نقل شده، و در مواردی دو نسخه اخیر ترجیح داده شده است.

۲. دُهل: فراموشی، غفلت، در این جاگم کردن مراد است. کریم زمانی، شرح جامع مثنوی معنوی،

ماه بی‌گفتن چو باشد رهنما
 چون تو بابی آن مدینه علم را
 باز باش ای باب بر جویای باب
 چون بگوید، شد ضیا اندر ضیا
 چون شعاعی آفتاب حلم را
 تا رسد از تو قشور^۱ اندر لُباب^۲
 بارگاه مالئه کُفُوا أَحَد^۳
 باز باش ای باب رحمت تا ابد

وَفَقْنَا اللَّهَ لِلْإِسْتِثَارَةِ بِأَنْوَارِ هِدَايَتِهِ

مصطفی دلشاد تهرانی

چاپ اول، انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۲ - ۱۳۷۷ ش. ج ۱، ص ۹۵۵.

۱. قشور: جمع قشر: پوست. همان، ص ۹۵۶.

۲. لُباب: برگزیده و خالص هر چیز. همان.

۳. مثنوی معنوی، دفتر اول، ابیات ۳۷۴۵ - ۳۷۶۵.

منابع و مأخذ

« الف »

١. آيين كشوردارى از ديدگاه امام على عليه السلام، محمدفاضل لنكرانسى (ف ١٣٨٦ ش)، تقرير و تنظيم حسين كريمى، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامى، ١٣٦٦ ش.
٢. اثبات الوصية للامام على بن ابي طالب (ع)، أبو الحسن على بن الحسين المسعودى (ف ٣٢٦ ق)، المكتبة المرتضوية، النجف.
٣. الاحتجاج على أهل اللجاج، أبو منصور احمد بن على بن أبى طالب الطبرسى (از عالمان قرن ششم)، نشر المرتضى، مشهد، ١٤٠٣ ق.
٤. الاحسان بترتيب صحيح ابن حبان، الامير علاء الدين على بن بلبان الفارسى (ف ٧٣٩ ق)، دارالكتب العلمية، بيروت، ١٤٠٨ ق.
٥. احياء علوم الدين، أبو حامد محمد بن محمد الغزالى (ف ٥٠٥ ق)، صحیح باشراف عبدالعزيز عزالدین السيروان، دارالعلم، بيروت.
٦. الأخبار الطوال، أبو حنيفة احمد بن داود الدينورى (ف ٢٨٢ ق)، تحقيق عبدالمنعم عامر، الطبعة الاولى، دار احياء الكتب العربية، القاهرة، ١٩٦٠ م.
٧. اخبار القضاة، محمد بن خلف بن حيان المعروف بوكيع (ف ٣٠٦ ق)، عالم الكتب، بيروت.
٨. الاختصاص، أبو عبد الله محمد بن النعمان البغدادي الملقب بالمفيد (ف ٤١٣ ق)، صححه و علق عليه على اكبر الغفارى، منشورات جماعة المدرسين، قم.
٩. اختيار معرفة الرجال (رجال الكشي)، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسي (ف ٤٦٠ ق)، صححه و علق عليه و قدم له حسن المصطفوي، انتشارات دانشگاه مشهد، ١٣٤٨ ش.
١٠. اخلاق النبى و آدابه، أبو محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حيان الاصبهاني المعروف بابى الشيخ (ف ٣٦٩ ق)، حقه و كتب حواشيه أبو الفضل عبد الله محمد الصديق الغمارى، الطبعة الاولى، مطابع الهلالى، القاهرة، ١٣٧٨ ق.
١١. الادب المفرد، أبو عبد الله محمد بن اسماعيل البخارى (ف ٢٥٦ ق)، نشره قصى محب الدين الخطيب، القاهرة، ١٣٧٩ ق.
١٢. ———، الطبعة الاولى، مؤسسة الكتب الثقافية، بيروت، ١٤٠٦ ق.
١٣. الارشاد فى معرفة حجج الله على العباد، أبو عبد الله محمد بن النعمان البغدادي الملقب بالمفيد (ف ٤١٣ ق)، صححه و أخرجه السيد كاظم الموسوى الميامرى، دارالكتب الاسلامية، طهران، ١٣٧٧ ق.
١٤. ارشاد القلوب، أبو محمد الحسن بن محمد الديلمى (ف سده هشتم)، مؤسسة الاعلمى للمطبوعات،

بيروت، ١٣٩٨ ق.

١٥. أسباب النزول، أبو الحسن علي بن أحمد الواحدى النيشابورى (ف ٤٦٨ ق)، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٣٩٥ ق.

١٦. الاستبصار فيما اختلف من الأخبار، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ف ٤٦٠ ق)، چاپ چهارم، دار الكتب الإسلامية، ١٣٦٣ ش.

١٧. الاستيعاب فى اسماء الاصحاب، يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر القُرطُبى المالکى (ف ٤٦٣ ق)، بهامش الاصابة، دار الكتب العربى، بيروت.

١٨. اسد الغابة فى معرفة الصحابة، عز الدين أبو الحسن علي بن محمد المعروف بابن الاثيراف (ف ٦٣٠ ق)، دار احياء التراث العربى، بيروت.

١٩. اسرار عبادات، عبد الله جوادى آملی، چاپ چهارم، انتشارات الزهراء، ١٣٧٢ ش.

٢٠. الاسلام و الشيعة الامامية فى أساسها التاريخى و كيانها الاعتقادى، محمود الشهابى الخراسابى (ف ١٣٦٥ ش)، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، ١٣٥٦ - ١٣٦١ ش.

٢١. الاصابة فى تمييز الصحابة، شهاب الدين احمد بن علي ابن حجر العسقلانى (ف ٨٥٢ ق)، دار الكتاب العربى، بيروت.

٢٢. اصول علم سياست، موریس دوورژه، ترجمة ابو الفضل قاضى، چاپ پنجم، شرکت سهامى کتاب هاى جیبى، ١٣٥٨ ش.

٢٣. الاعلام، قاموس تراجم لأشهر الرجال و النساء من العرب و المستعربين و المستشرقين، خير الدين زركلى (ف ١٣٩٦ ق)، الطبعة الثامنة، دار العلم للملايين، بيروت، ١٩٨٩ م.

٢٤. اعلام الدين فى صفات المؤمنين، أبو محمد الحسن بن محمد الديلمى (ف سده هشتم)، الطبعة الثانية، مؤسسة آل البيت لحياء التراث، بيروت، ١٤٠٩ ق.

٢٥. اقتصادنا، محمد باقر الصدر (ف ١٤٠٠ ق)، الطبعة الحادية عشرة، دارالتعارف للمطبوعات، بيروت، ١٣٩٩ ق.

٢٦. الأم، محمد بن ادریس الشافعى (ف ٢٠٤ ق)، اشرف على طبعه و باشر تصحيحه محمد زهرى النجار، دارالمعرفة، بيروت.

٢٧. الامالى، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ف ٤٦٠ ق)، قدّم له السيد محمد الصادق بحر العلوم، المطبعة الحيدرية، النجف.

٢٨. الامالى، أبو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القمى (الصدوق) (ف ٣٨١ ق)، مؤسسة العلمى للمطبوعات، بيروت، ١٤٠٠ ق.

٢٩. الامالى، أبو عبد الله محمد بن النعمان البغدادي الملقب بالمفيد (ف ٤١٣ ق)، منشورات جماعة المدرسين، قم، ١٤٠٣.

٣٠. الامامة و السياسة، أبو محمد عبد الله بن مسلم بن قتيبة الدينورى (ف ٢٧٦ ق)، تحقيق طه محمد

الزینى، دارالمعرفة، بيروت.

٣١. امام على بن ابى طالب، تاريخ تحليلى نیم قرن اول اسلام، عبدالفتاح عبدالمقصود (ف ١٩٩٣ م)، ترجمة سيد محمد مهدى جعفرى، چاپ دوم، شرکت سهامى انتشار، ١٣٥٢ ش.

٣٢. امام على، صدای عدالت انسانیت، جرج جرداق، ترجمة سيد هادى خسرو شاهی، چاپ اول، مؤسسه مطبوعاتی فراهانی، ١٣٤٤ ش.

٣٣. أنساب الاشراف، أبو الحسن احمد بن يحيى البلاذرى (ف ٢٧٩ ق)، حققه و قدّم له سهيل زكار، رياض زركلى، الطبعة الاولى، دار الفكر، بيروت، ١٤١٧ ق.

٣٤. الابيضاح، أبو محمد الفضل بن شاذان الازدى النيسابورى (ف ٢٦٠ ق)، مؤسسة العلمى للمطبوعات، بيروت، ١٤٠٢ ق.

« ب »

٣٥. بحار الانوار الجامعة لعلوم الائمة الأطهار، محمد باقر المجلسى (ف ١١١٠ ق)، الطبعة الثالثة، دار احياء التراث العربى، بيروت، ١٤٠٣ ق.

٣٦. البداية و النهاية، أبو الفداء اسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقى (ف ٧٧٤ ق)، تحقيق على شيرى، الطبعة الاولى، دار احياء التراث العربى، بيروت، ١٤٠٨ ق.

٣٧. بدائع الصنائع، أبوبكر بن مسعود الكاشانى (ف ٥٨٧ ق)، الطبعة الاولى، المكتبة الحبيبية، باكستان، ١٤٠٩ ق.

٣٨. بيست مجلس پيرامون عهدنامه مالک اشتر، رضا استادى، چاپ اول، دار الكتب الإسلامية، تهران، ١٣٧٩ ش.

« پ »

٣٩. پرتوى از نهج البلاغه، سيد محمد مهدى جعفرى، چاپ اول، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى، ١٣٧٢ - ١٣٨١ ش.

٤٠. پيكار صفين، نصر بن مزاحم منقرى (ف ٢١٢ ق)، به تصحيح و شرح عبدالسلام محمد هارون، ترجمة پرويز اتابكى، چاپ دوم، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامى، ١٣٧٠ ش.

« ت »

٤١. تاريخ بغداد أو مدينة السلام، أبوبكر احمد بن علي الخطيب البغدادي (ف ٤٦٣ ق)، دار الكتب العلمية، بيروت.

٤٢. تاريخ جرجان، حمزة بن يوسف السهمى (ف ٢٢٧ ق)، الطبعة الرابعة، عالم الكتب للطباعة و النشر،

بيروت، ١٤٠٧ ق.

٢٣. تاريخ الرسل والملوك (تاريخ الطبري)، أبو جعفر محمد بن جرير الطبري (ف ٣١٠ ق)، تحقيق محمد أبو الفضل إبراهيم، الطبعة الرابعة، دارالمعارف، القاهرة، ١٩٧٩ م.

٢٢. تاريخ مدينة دمشق، أبو القاسم علي بن الحسن المعروف بابن عساكر (ف ٥٧١ ق)، تحقيق علي شيرى، الطبعة الاولى، دارالفكر، بيروت، ١٤١٥ - ١٤١٩ ق.

٢٥. تاريخ اليعقوبى، احمد بن أبى يعقوب بن جعفر بن واضح اليعقوبى (ف ٢٨٤ ق)، دار صادر، بيروت.

٢٦. التبيان فى تفسير القرآن، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ف ٤٦٠ ق)، دار احياء التراث العربى، بيروت.

٢٧. تحف العقول عن آل الرسول، أبو محمد الحسن بن على بن الحسين بن شعبة الحرّانى (از عالمان قرن چهارم)، مكتبة بصيرتى، قم، ١٣٩٤ ق.

٢٨. التحقيق فى كلمات القرآن، حسن المصطفوى (ف ١٣٨٤ ش)، الطبعة الاولى، وزارة الثقافة و الارشاد الاسلامى، ١٣٦٥ - ١٣٧١ ش.

٢٩. تذكرة الحفاظ، شمس الدين أبو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان الذهبى (ف ٧٤٨ ق)، تصحيح عبد الرحمن بن يحيى المعلمى، دارالكتب العلمية، بيروت.

٥٠. التذكرة الحمدونية فى السياسة و الآداب الملكية، بهاء الدين أبو المعالى محمد بن حسن بن محمد بن على بن خندون (ابن خندون) (ف ٥٦٢ ق)، تحقيق احسان عباس، الطبعة الاولى، معهد الإنماء العربى، بيروت ١٩٨٣ - ١٩٨٤ م.

٥١. تذكرة الخواص، شمس الدين أبو المظفر يوسف بن قزأوغلى (سبط ابن الجوزى) (ف ٦٥٤ ق)، مؤسسة أهل البيت، بيروت، ١٤٠١ ق.

٥٢. تذكرة الفقهاء، جمال الدين الحسن بن يوسف المطهر (العلامة الحلى) (ف ٧٢٦ ق)، الطبعة الاولى، مؤسسة آل البيت لاحياء التراث، قم، ١٤٢٥ ق.

٥٣. الترغيب و الترهيب من الحديث الشريف، ركن الدين عبد العظيم بن عبد القوى المنذرى (ف ٦٥٦ ق)، تحقيق سعيد محمد اللحام، دارالفكر، بيروت، ١٤١٤ ق.

٥٢. تفسير بيان السعادة فى مقامات العبادة، سلطان محمد الجنازى (ملاً سلطانعلى گنابادى) (ف ١٣٢٧ ق)، الطبعة الثانية، مؤسسة الاعلمى للمطبوعات، بيروت، ١٤٠٨ ق.

٥٥. تفسير التستري، أبو محمد سهل بن عبد الله التستري (ف ٢٨٣ ق)، علّق عليه و وضع حواشيه محمد باسل عيون السود، الطبعة الاولى، دارالكتب العلمية، بيروت.

٥٦. تفسير الجلالين، جلال الدين المَحَلّى (ف ٨٤٢ ق)، جلال الدين عبد الرحمن بن أبى بكر السيوطى (ف ٩١١ ق)، باشراف محمد فهمى أبو عبيد، مروان سوار، عبد المنعم العانى، الطبعة الثانية، دارالكتاب العربى، بيروت، ١٤٠٦ ق.

٥٧. تفسير العياشى، أبو النصر محمد بن مسعود بن عياش السُّلَمى السمرقندى العياشى (ف ٣٢٠ ق)،

تحقيق هاشم الرسولى المحلاتى، المكتبة العلمية الاسلامية، طهران.

٥٨. التفسير الكاشف، محمد جواد مغنية (ف ١٢٠١ ق)، الطبعة الثانية، دارالعلم للملأين، بيروت، ١٩٧٨ م.

٥٩. التفسير الكبير، فخرالدين محمد بن عمر الخطيب الرازى (ف ٦٠٦ ق)، الطبعة الثالثة.

٦٠. تفسير موضوعى نهج البلاغه، مصطفى دلشاد تهرانى، چاپ هشتم، دفتر نشر معارف، ١٣٨٥ ش.

٦١. تفسير نمونه، ناصر مكارم شيرازى، با همكارى جمعى از نويسندگان، دارالكتب الاسلامية، تهران.

٦٢. تفسير نورالثقلين، عبد على بن جمعة العروسى الحوزى (ف ١١١٢ ق)، صحّحه و علّق عليه و اشرف على طبعه هاشم الرسولى المحلاتى، دارالكتب العلمية، قم.

٦٣. تفسير و نقد و تحليل مثنوى، محمد تقى جعفرى (ف ١٣٧٧ ش)، چاپ دوم، انتشارات اسلامى، تهران.

٦٤. تنبيه الخواطر و نزهة النواظر (مجموعة ورام)، أبو الحسين ورام بن أبى فراس المالکى (ف ٦٠٥ ق)، دار صعب، دارالتعارف، بيروت.

٦٥. تنقيح المقال فى علم الرجال، عبد الله بن محمد حسن المامقانى (ف ١٣٥١ ق)، المطبعة المرتضوية، النجف، ١٣٥٢ ق.

٦٦. تنوير المقياس من تفسير ابن عباس، عبد الله بن عباس (ف ٦٨ ق)، دارالكتب العلمية، بيروت.

٦٧. تهذيب الاحكام، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ف ٤٦٠ ق)، حقّقه و علّق عليه السيد حسن الخراسان، دارالكتب الاسلامية، طهران، ١٣٩٠ ق.

٦٨. تهذيب التهذيب، شهاب الدين احمد بن على ابن حجر العسقلانى (ف ٨٥٢ ق)، دارالفكر، بيروت، ١٤٠٤ ق.

٦٩. تهذيب الكمال فى أسماء الرجال، جمال الدين أبو الحجاج يوسف المزى (ف ٧٢٢ ق)، تحقيق بنار عوّاد معروف، مؤسسة الرسالة، بيروت، ١٤٠٦ ق.

« ث »

٧٠. ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى (الصدوق) (ف ٣٨١ ق)، صحّحه و علّق عليه حسين الأعلمى، الطبعة الرابعة، مؤسسة الاعلمى للمطبوعات، بيروت، ١٤١٠ ق.

« ج »

٧١. جاذبه و دافعه على عليه السلام، مرتضى مطهرى (ف ١٣٥٨ ش)، انتشارات حسينيه ارشاد، تهران، ١٣٤٩ ش.

٧٢. جامع الرواة، محمد بن على الغروى الحائرى الاردبيلى (ف ١١٠١ ق)، دارالاضواء، بيروت، ١٢٠٣ ق.

۷۳. الجامع الصغير فى أحاديث البشير النذير، جلال الدين عبدالرحمن بن أبى بكر السيوطى (ف ۹۱۱ ق)، الطبعة الاولى، دارالفكر، بيروت، ۱۴۰۱ ق.

۷۴. الجامع لاحكام القرآن، أبو عبدالله محمد بن احمد القُرطُبى الانصارى (ف ۶۷۱ ق)، تصحيح أبو اسحاق إبراهيم اطفيش، دارالكتب المصرية، ۱۳۷۶ ق. افست دارالكتاب العربى.

۷۵. الجرح و التعديل، أبو محمد عبدالرحمن بن أبى حاتم الرازى (ف ۳۲۷ ق)، الطبعة الاولى، مطبعة مجلس دائرة المعارف العثمانية، حيدرآباد الدكن.

۷۶. جمال دولت محمود (حكومت امام على (ع) حكومت موفق تاريخ)، مصطفى دلشاد تهرانى، چاپ اول، انتشارات دريا، ۱۳۸۲ ش.

۷۷. الجمل و النصره لسيد العترة فى حرب البصرة، أبو عبدالله محمد بن النعمان البغدادي الملقب بالمفيد (ف ۴۱۳ ق)، تحقيق السيد على مير شريفى، الطبعة الاولى، مكتب الاعلام الاسلامى، قم، ۱۴۱۳ ق.

۷۸. جواهر الفقه، عبدالعزيز بن البراج الطرابلسى (ف ۴۸۱ ق)، تحقيق ابراهيم بهادرى، الطبعة الاولى، مؤسسة النشر الاسلامى، قم، ۱۴۱۱ ق.

۷۹. جواهر الكلام فى شرح شرايع الاسلام، محمد حسن النجفى (ف ۱۲۶۶ ق)، تحقيق عباس القوجانى، دارالكتب الاسلامية، طهران، ۱۳۹۲ - ۱۳۹۸ ق.

« ج »

۸۰. چهل حديث، امام روح الله موسى خمينى (ف ۱۳۶۸ ش)، چاپ ششم مؤسسه تنظيم و نشر آثار امام خمينى، ۱۳۷۴ ش.

« ح »

۸۱. الحقائق الناضرة فى احكام العترة الطاهرة، يوسف بن احمد البحرانى (ف ۱۱۸۶ ق)، حققه و علق عليه محمد تقى الايروانى، الطبعة الثانية، دارالاضواء، بيروت، ۱۴۰۵ ق.

۸۲. حكمت اصول سياسى اسلام (ترجمه و تفسير فرمان مبارك امير المؤمنين على بن ابى طالب عليه السلام به مالك اشتر)، محمد تقى جعفرى (ف ۱۳۷۷ ش)، چاپ دوم، بنياد نهج البلاغه، ۱۳۷۳ ش.

۸۳. حكومت حكمت (حكومت در نهج البلاغه)، مصطفى دلشاد تهرانى، چاپ اول، انتشارات دريا، ۱۳۷۹ ش.

۸۴. حلية الاولياء، أبو تميم احمد بن عبدالله بن احمد الاصبهانى (ف ۴۳۰ ق)، دارالفكر، بيروت.

۸۵. حماسه حسيني، مرتضى مطهرى (ف ۱۳۵۸ ش)، چاپ اول، انتشارات صدرا، ۱۳۶۳ ش.

۸۶. الحياه، محمدرضا حكيمى، محمد حكيمى، على حكيمى، ترجمه احمد آرام، دفتر نشر فرهنگ اسلامى، ۱۳۷۱ - ۱۳۷۷ ش.

« خ »

۸۷. خردگرایی در قرآن و حديث، محمد محمدى رى شهرى، ترجمه مهدي مهريزى، چاپ اول، دارالحديث، ۱۳۷۸ ش.

۸۸. الخصال، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى (الصدوق) (ف ۳۸۱ ق)، صححه و علق عليه على اكبر الغفارى، مكتبة الصدوق، طهران، ۱۳۸۹ ق.

۸۹. خصائص أمير المؤمنين على بن أبى طالب عليه السلام، أبو الحسن محمد بن الحسين الموسوى (الشرىف الرضى) (ف ۴۰۶ ق)، الطبعة الثانية، منشورات الرضى، قم، ۱۳۶۳ ش.

۹۰. خط سوم، ناصرالدين صاحب الزمانى، چاپ اول، مطبوعاتى عطانى، ۱۳۵۱ ش.

۹۱. الخلاف، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ف ۴۶۰ ق)، تحقيق السيد على الخراسانى، السيد جواد الشهرستانى، مهدى طه نجف، اشرف مجتبى العراقى، الطبعة الاولى، مؤسسة نشر الاسلامى، قم، ۱۴۱۱ ق.

« د »

۹۲. دراسات فى ولاية الفقيه و فقه الدولة الاسلامية، حسينعلى المنتظرى، الطبعة الاولى، المركز العالمى للدراسات الاسلامية، قم، ۱۴۰۸ ق.

۹۳. الدرة الباهرة من الأصداف الطاهرة، شمس الدين أبو عبدالله محمد بن مكى (الشهيد الأول) (ف ۷۸۶ ق)، تحقيق جلال الدين على الصغير الطبعة الاولى، دار الاعراف، بيروت، ۱۲۱۳ ق.

۹۴. درس هاى از نهج البلاغه، نامه امام على (ع) به مالك اشتر، حسينعلى منتظرى، حزب جمهورى اسلامى، ۱۳۶۱ ش.

۹۵. الدر المنثور فى التفسير بالمأثور، جلال الدين عبدالرحمن بن أبى بكر السيوطى (ف ۹۱۱ ق)، افست مكتبة المرعى النجفى، قم، ۱۴۰۴ ق.

۹۶. در المنزود، السيد محمدرضا الكلپايگانى (ف ۱۴۱۴ ق)، الطبعة الاولى، دارالقرآن الكريم، قم، ۱۴۱۴ ق.

۹۷. دستور معالم الحكم و مآثور مكارم الشيم من كلام أمير المؤمنين على بن كرم الله وجهه، أبو عبدالله محمد بن سلامة القضاعى (ف ۴۵۴ ق)، مطبعة السعادة، مصر، ۱۳۳۲ ق.

۹۸. دعائم الاسلام و ذكر الحلال و الحرام و القضايا و الأحكام، أبو حنيفة النعمان بن محمد التميمى (ف ۳۶۳ ق)، تحقيق آصف بن على اصغر فيضى، دارالمعارف، القاهرة، ۱۳۸۹ ق.

۹۹. الدعوات، قطب الدين أبو الحسن سعيد بن هبة الله بن حسن الراوندى (قطب الدين الراوندى) (ف ۵۷۳ ق)، الطبعة الاولى، مدرسة الامام المهدى (ع)، قم، ۱۴۰۷ ق.

۱۰۰. ده گفتار، مرتضى مطهرى (ف ۱۳۵۸ ش)، انتشارات حكمت.

۱۰۱. ديوان الامام على بن أبى طالب (ع)، جمع و ترتيب عبدالعزيز الكرم، انتشارات كتابخانه اروميه، قم.

١٠٢. ديوان المبتدأ والخبر في تاريخ العرب والبربر ومن عاصرهم من ذوى الشأن الأكبر (تاريخ ابن خلدون)، أبو يزيد عبدالرحمن بن محمد المعروف بابن خلدون (ف ٨٠٨ ق)، تحقيق خليل شمادة و سهيل زكار، الطبعة الثانية، دارالفكر، بيروت، ١٤٠٨ ق.

« ذ »

١٠٣. ذكر أخبار اصفهان، أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد الاصفهاني (ف ٤٣٠ ق)، تحقيق سيد كسروي حسن، الطبعة الاولى، دارالكتب العلمية، بيروت، ١٤١٠ ق.

« ر »

١٠٤. رجال الطوسي، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسي (ف ٤٦٠ ق)، تحقيق جواد القيومي الاصفهاني، الطبعة الثالثة، مؤسسة النشر الاسلامي، ١٤٢٧ ق.

١٠٥. رجال النجاشي، أبو العباس أحمد بن علي بن العباس النجاشي (ف ٤٥٠ ق)، تحقيق السيد موسى الشيرازي الزنجاني، الطبعة الاولى، مؤسسة النشر الاسلامي، قم، ١٤٠٧ ق.

١٠٦. رفتارشناسی امام علی (ع) در آيينه تاريخ، ابراهيم بيضون، ترجمه على اصغر محمدی سيجاني، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامي، ١٣٧٩ ش.

١٠٧. روضة الواعظين، أبو علي محمد بن الفتال النيسابوري (ف ٥٠٨ ق)، الطبعة الاولى، مؤسسة الاعلمي للمطبوعات، بيروت، ١٤٠٦ ق.

١٠٨. الروض المعطار في خبر الأقطار، محمد بن عبد المنعم الحميري (ف حدود ٩٠٠ ق)، حققه احسان عباس، الطبعة الثانية، مكتبة لبنان، بيروت، ١٩٨٤ م.

١٠٩. رهبري در اسلام، محمد مهدي ري شهري، چاپ دوم، دارالحديث، ١٣٧٦ ش.

١١٠. رياض المسائل في بيان الاحكام بالدلائل، السيد على الطباطبائي (ف ١٢٣١ ق)، الطبعة الاولى، مؤسسة النشر الاسلامي، ١٤٢٢ ق.

« س »

١١١. سبل الهدى في سيرة خير العباد، محمد بن يوسف الصالحى الشامي (ف ٩٤٢ ق)، تحقيق عادل أحمد عبدالموجود، على محمد معوض، الطبعة الاولى، دارالكتب العلمية، بيروت، ١٤١٤ ق.

١١٢. السرائر الحاوي لتحرير الفتاوى، أبو جعفر محمد بن ادريس الحلّي (ف ٥٩٨ ق)، مؤسسة النشر الاسلامي، قم، ١٤١٠ ق.

١١٣. السعادة والإسماع في السيرة الإنسانية، أبو الحسن محمد بن يوسف العامري النيسابوري (ف ٣٨١ ق)، به انضمام مقدّمه و فهرس به كتابت و مباشرت مجتبى مينو، چاپ اول،

انتشارات دانشگاه تهران، ١٣٣٦ ش.

١١٤. سفينة البحار و مدينة الحكم و الآثار، عباس بن محمد رضا القمي (ف ١٣٥٩ ق)، مؤسسه انتشارات فراهاني، تهران.

١١٥. سنن ابن ماجه، أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني المعروف بابن ماجه (ف ٢٧٣ ق)، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي، دار احياء التراث العربي، بيروت، ١٣٩٥ ق.

١١٦. سنن أبي داود، أبو داود سليمان بن الأشعث السجستاني (ف ٢٧٥ ق)، الطبعة الاولى، شركة مكتبة و مطبعة الحلبي، مصر، ١٣٧١ ق.

١١٧. سنن الترمذي، أبو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي (ف ٢٧٩ ق)، دارالفكر، بيروت.

١١٨. سنن الدارقطني، أبو الحسن علي بن عمر الدارقطني (ف ٣٨٥ ق)، الطبعة الرابعة، عالم الكتب، بيروت، ١٤٠٦ ق.

١١٩. سنن الدارمي، عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي السمرقندي (ف ٢٥٥ ق)، دار احياء السنة النبوية.

١٢٠. السنن الكبرى، أبو بكر أحمد بن الحسين البيهقي (ف ٤٥٨ ق)، دارالمعرفة، بيروت.

١٢١. السنن الكبرى، أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي (ف ٣٠٣ ق)، تحقيق عبدالغفار سليمان البنداري، سيد كسروي حسن، الطبعة الاولى، دارالكتب العلمية، بيروت، ١٢١١ ق.

١٢٢. سير أعلام النبلاء، شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد بن عثمان الذهبي (ف ٧٢٨ ق)، اشرف على تحقيق الكتاب و خرّج احاديثه شعيب الأرناؤوط، الطبعة الثامنة، مؤسسة الرسالة، بيروت، ١٤١٢ ق.

١٢٣. سيرة النبي، أبو محمد عبد الملك بن هشام (ف ٢١٣ ق)، تحقيق محمد محيى الدين عبد الحميد، دارالفكر، بيروت.

« ش »

١٢٤. شاهنامه فردوسي، ابوالقاسم فردوسي (ف ٤١١ يا ٤١٦ ق)، چاپ اول، نشر قطره، ١٣٧٢ ش.

١٢٥. شذرات الذهب في أخبار من ذهب، أبو الفلاح عبد الحى المعروف بابن العماد الحنبلي (ف ١٠٨٩ ق)، دار احياء التراث العربي، بيروت.

١٢٦. شرح الأخبار في فضائل الانمة الاطهار، أبو حنيفة النعمان بن محمد التميمي (ف ٣٦٣ ق)، تحقيق السيد محمد الحسيني الميلاني، الطبعة الثانية، مؤسسة النشر الاسلامي، قم، ١٤١٢ ق.

١٢٧. شرح اصول الكافي، مولى محمد صالح المازندراني (ف ١٠٨١ ق)، مع تعليقات الميرزا أبو الحسن الشعراني، ضبط و تصحيح السيد علي عاشور، الطبعة الاولى، دار احياء التراث العربي، بيروت، ١٤٢١ ق.

١٢٨. شرح جامع مثنوى معنوى، كريم زمانى، چاپ اول، انتشارات اطلاعات، ١٣٧٢ - ١٣٧٧ ش.

١٢٩. شرح غرر الحكم و درر الكلم، جمال الدين محمد خوانساري (ف ١١٢٥ ق)، با مقدّمه و تصحيح و

تعليق ميرجلال الدين حسيني ارموي، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۰ ش.

۱۳۰. شرح مائة كلمة لأمر المؤمنين على بن أبي طالب (ع)، عبد الوهاب (ف؟ ق)، عن بطبعه ونشره و تصحيحه و التعليق عليه ميرجلال الدين الحسيني الارموي المحدث، سازمان چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۴۹ ش.

۱۳۱. شرح نهج البلاغة، عزالدین عبدالحمید بن هبة الله ابن أبي الحديد المعتزلي (ف ۶۵۶ ق)، بتحقيق محمد أبو الفضل إبراهيم، الطبعة الاولى، دار احیاء الكتب العربية، مصر، ۱۳۷۸ ق.

۱۳۲. الشفا بتعريف حقوق المصطفى، أبو الفضل عیاض بن موسی بن عیاض الیحصبی (القاضی عیاض) (ف ۵۴۴ ق)، تحقیق علی محمد البجاوی، دارالکتب العربية، بیروت.

۱۳۳. شمائل الرسول، أبو الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی (ف ۷۷۴ ق)، شرح و تحقیق مصطفی عبدالواحد، دارالرائد العربی، بیروت، ۱۴۰۷ ق.

۱۳۴. الشمائل النبویة، أبو عیسی محمد بن عیسی بن سورة الترمذی (ف ۲۷۹ ق)، الادارة الدينية لمسلمی آسیا الوسطی و قازاقستان، طشقند، ۱۴۰۰ ق.

« ص »

۱۳۵. صبحی الأعشى فی صناعة الانشاء، احمد بن علی القَلَقَنْتَنَدي (ف ۸۲۱ ق)، شرحه و علّق عليه و قابل نصوصه محمد حسین شمس الدین، الطبعة الاولى، دارالکتب العلمية، بیروت، ۱۴۰۷ ق.

۱۳۶. صحیح ابن حبان، أبو حاتم محمد بن حبان البستی (ف ۳۵۴ ق)، تحقیق شعيب الأرناؤوط، الطبعة الثانية، مؤسسة الرسالة، بیروت، ۱۴۱۴ ق.

۱۳۷. صحیح البخاری، أبو عبد الله محمد بن اسماعیل البخاری (ف ۲۵۶ ق)، شرح و تحقیق قاسم الشماعی الرفاعي، الطبعة الاولى، دارالقلم، بیروت، ۱۴۰۷ ق.

۱۳۸. ———، الطبعة الاولى، دارالفکر، بیروت، ۱۴۰۱ ق.

۱۳۹. صحیح مسلم، أبو الحسین مسلم بن الحجاج القشیری (ف ۲۶۱ ق)، بشرح النووي، دارالكتاب العربی، بیروت، ۱۴۰۷ ق.

۱۴۰. صفات الشيعة، أبو جعفر محمد بن علی بن الحسین بن بابويه القمي (الصدوق)، الطبعة الاولى، تحقیق و نشر مؤسسة الامام المهدي (ع)، قم، ۱۴۱۰ ق.

« ط »

۱۴۱. الطبقات الكبرى، أبو عبد الله محمد بن سعد (ف ۲۳۰ ق)، دار بیروت للطباعة والنشر، بیروت، ۱۴۰۵ ق.

۱۴۲. طلب و اراده، امام روح الله موسوی خميني (ف ۱۳۶۸ ش)، ترجمه و شرح سيد احمد فهري، چاپ اول، مرکز انتشارات علمی و فرهنگي، ۱۳۶۲ ش.

« ع »

۱۴۳. عارضة الأحوذی لشرح صحيح الترمذی، أبوبکر محمد بن عبد الله المعروف بابن العربی (ف ۵۴۳ ق)، دارالكتاب العربی، بیروت.

۱۴۴. عدة الداعي و نجاح الساعي، احمد بن فهد الحلّي (ف ۸۴۱ ق)، صحّحه و علّق عليه احمد الموحّدي القمي، دارالمرتضى، دارالكتاب الاسلامي، بیروت، ۱۴۰۷ ق.

۱۴۵. العدد القوية لدفع المخارف اليومية، رضی الدین علی بن یوسف بن علی بن المطهر الحلّي (ف ۷۰۵ ق)، تحقیق السيد مهدي الرجائي، الطبعة الاولى، مكتبة المرعشي النجفي، قم، ۱۴۰۸ ق.

۱۴۶. العقد الفريد، أبو عمر احمد بن محمد بن عبد ربه الاندلسي (ف ۳۲۸ ق)، شرحه و ضبطه و عنون موضوعاته احمد امين، احمد الزين، ابراهيم الابياري، الطبعة الاولى، دارالاندلس، بیروت، ۱۴۰۸ ق.

۱۴۷. عمدة القارى (شرح صحيح البخارى)، بدرالدین أبو محمد بن احمد العيني (ف ۸۵۵ ق)، دار احیاء التراث العربی، بیروت.

۱۴۸. عوالی اللالی العزیزية فی الاحادیث الدينيّة، محمد بن علی بن ابراهيم الاحسانى المعروف بابن أبي جمهور (ف ۸۸۰ ق)، تحقیق آقا مجتبی العراقي، قدّم له شهاب الدین المرعشي النجفي، مطبعة سيد الشهداء، قم، ۱۴۰۳ ق.

۱۴۹. عيون اخبار الرضا، أبو جعفر محمد بن علی بن الحسین بن بابويه القمي (الصدوق) (ف ۳۸۱ ق)، صحّحه و قدّم له و علّق عليه حسين الاعلمی، الطبعة الاولى، مؤسسة الاعلمی، بیروت، ۱۴۰۴ ق.

۱۵۰. عيون الحكم والمواعظ، علی بن محمد اللیثی الواسطی (از عالمان قرن ششم)، تحقیق حسن الحسيني البيرجندی، الطبعة الاولى، دارالحديث، ۱۳۷۶ ش.

« غ »

۱۵۱. الغارات، أبو اسحاق ابراهيم بن محمد الكوفي المعروف بابن هلال الثقفي (ف ۲۸۳ ق)، حَقَّقَه و علّق عليه السيد عبد الزهراء الحسيني الخطيب، الطبعة الاولى، دارالاضواء، بیروت، ۱۴۰۷ ق.

۱۵۲. الغدير فی الكتاب و السنة و الادب، عبدالحسین الاميني (ف ۱۳۹۰ ق)، الطبعة الخامسة، دارالكتاب العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ق.

۱۵۳. غرر الحكم و درر الکلم، عبدالواحد التميمي الأمدي (ف ۵۵۰ ق)، مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۴۰۷ ق.

« ف »

١٥٢. فتح الباری (شرح صحیح البخاری)، شهاب الدین احمد بن علی ابن حجر العسقلانی (ف ٨٥٢ق)، تحقیق عبدالعزیز بن عبداللہ بن باز، محمد فؤاد عبدالباقی، الطبعة الاولى، دارالکتب العلمیة، بیروت، ١٤١٠ق.

١٥٥. فتح القدير، محمد بن علی بن محمد الشوکانی (ف ١٢٥٠ق)، دارالمعرفة، بیروت.

١٥٦. الفخری فی الآداب السلطانية و الدول الإسلامية، محمد بن علی بن طباطبا المعروف بابن طِطْقَتی (ف ٧٠٩ق)، دار صادر، بیروت.

١٥٧. الفخری فی أنساب الطالبیین، عزیزالدین أبوطالب اسماعیل بن الحسین المروزی الأزورقانی (ف پس از ٦١٤ق)، تحقیق السید مهدی الرجائی، الطبعة الاولى، مكتبة المرعشی النجفی، قم، ١٤٠٩ق.

١٥٨. فروغ ولایت، جعفر سبحانی، چاپ اول، مؤسسه امام صادق (ع)، قم، ١٣٧٤ ش.

١٥٩. لرهنگ فارسی، محمد معین (ف ١٣٥٠ ش)، چاپ چهارم، انتشارات امیرکبیر، ١٣٦٠ ش.

١٦٠. فصلنامه تخصصی فقه اهل بیت علیهم السلام، سال نهم، شماره سی و چهارم، تابستان ١٣٨٢ ش.

١٦١. فصلنامه نهج البلاغه، بنیاد نهج البلاغه، شماره ٧ و ٨، زمستان ١٣٨٢.

١٦٢. فوات الوفيات، صلاح الدین محمد بن شاکر الکتبی (ف ٧٦٤ق)، تحقیق احسان عباس، دار صادر، بیروت، ١٩٧٣ - ١٩٧٤ م.

١٦٣. الفوائد الرجالية (رجال السید بحر العلوم)، السید محمد مهدی بحر العلوم الطباطبائی (ف ١٢١٢ق)، حَقَّقَهُ و عَیَّنَ علیهِ محمد صادق بحر العلوم، حسین بحر العلوم، الطبعة الاولى، مكتبة الصادق، طهران، ١٣٦٣ ش.

١٦٤. الفهرست، أبوجعفر محمد بن الحسن الطوسی (ف ٤٦٠ق)، به کوشش محمود رامیار، دانشگاه مشهد، ١٣٥١ ش.

١٦٥. فی ظلال القرآن، سید قطب (ف ١٣٧٨ق)، الطبعة الخامسة عشرة، دارالشروق، بیروت، ١٤٠٨ ق.

« ق »

١٦٦. قرآن حکیم، ترجمه و توضیح از سید جلال الدین مجتبی (ف ١٣٧٨ ش)، چاپ اول، انتشارات حکمت، ١٣٧١ ش.

١٦٧. قرآن مجید، ترجمه محمد مهدی فولادوند (ف ١٣٨٧ ش)، چاپ اول، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ١٣٧٣ ش.

« ک »

١٦٨. الکافی، أبوجعفر محمد بن یعقوب الکاظمی (ف ٣٢٩ق)، صححه و علق علیهِ علی اکبر الغفاری،

دارالکتب الاسلامیة، طهران، ١٣٨٨ ق.

١٦٩. الکافی، أبوصلاح تقی الدین بن نجم الدین بن عبیدالله بن عبدالله بن محمد الحلبي (ف ٢٢٧ق)، تحقیق رضا استادی، الطبعة الاولى، مكتبة الامام أميرالمؤمنين علی (ع) العامة، اصفهان.

١٧٠. الکامل فی التاريخ، عزالدین أبو الحسن علی بن محمد المعروف بابن الاثیر (ف ٦٣٠ق)، دار صادر، بیروت، ١٣٨٥ ق.

١٧١. الکامل فی ضعفاء الرجال، أبواحمد عبدالله بن عدی الجرجانی (ف ٣٦٥ق)، تحقیق سهیل زکّار، یحیی مختار غزّوی، الطبعة الثالثة، دارالفکر، بیروت، ١٤٠٩ ق.

١٧٢. الکامل فی اللغة و الادب، أبوالبّاس محمد بن یزید بن عبدالاکبر الشّمالی الأزدي المعروف بالفیرزد (ف ٢٨٦ق)، مؤسسة المعارف، بیروت.

١٧٣. کتاب الخراج، القاضي أبویوسف یعقوب بن ابراهیم (ف ١٨٢ق)، دارالمعرفة، بیروت، ١٣٩٩ ق.

١٧٤. کتاب الرجال، أبوجعفر احمد بن أبی عبدالله البرقي (از عالمان قرن چهارم)، تصحیح السید کاظم الموسوی المیاموی، انتشارات دانشگاه تهران، ١٣٤٢ ش.

١٧٥. کتاب الرجال، تقی الدین الحسن بن علی بن داود الحلّی (ف ٧٠٧ق)، تصحیح السید کاظم الموسوی المیاموی، انتشارات دانشگاه تهران، ١٣٤٢ ش.

١٧٦. کتاب الصافي فی تفسير القرآن، محمد بن المرتضى المدعو ملا محسن الفيض الكاشاني (ف ١٠٩١ق)، تصحیح حسن الحسینی اللواسانی النجفی، چاپ پنجم، المكتبة الإسلامية، طهران، ١٣٥٦ ش.

١٧٧. کتاب العين، أبو عبدالرحمن الخليل بن احمد الفراهیدی (ف ١٧٠ق)، تحقیق مهدی المنزومی، ابراهیم السّامرائی، افست مؤسسه دارالهجرة، قم، ١٤٠٥ ق.

١٧٨. کتاب من لا یحضره الفقيه، أبوجعفر محمد بن علی بن الحسن بن بابويه القمي (الصدوق) (ف ٣٨١ق)، صححه و علق علیهِ علی اکبر الغفاری، الطبعة الثانية، منشورات جماعة المدرسين، قم، ١٤٠٤ ق.

١٧٩. الکشاف عن حقائق غوامض التنزيل و عیون الاقاویل فی وجوه التأویل، جلال الله محمود بن عمر الزمخشري (ف ٥٣٨ق)، نشر ادب الحوزة.

١٨٠. کشف الغمّة فی معرفة الانمّة، أبو الحسن علی بن عیسی الاربلی (ف ٦٩٣ق)، الطبعة الاولى، دارالاضواء، بیروت.

١٨١. کشف اللثام عن قواعد الاحکام، بهاء الدین محمد بن الحسن بن محمد الاصفهانی (الفاضل الهندي) (ف ١١٣٧ق)، الطبعة الاولى، مؤسسة النشر الاسلامی، قم.

١٨٢. کلیات شیخ سعدی، مشرف الدین مصلح بن عبدالله سعدی شیرازی (ف در فاصله ٦٩١ - ٦٩٥ق)، به تصحیح محمد علی فروغی، مؤسسه مطبوعاتی علمی، تهران.

١٨٣. کنز العمال فی الأحادیث الأقوال و الأفعال، علاء الدین بن حسام الدین المتقی الهندي (ف ٩٧٥ق)،

مؤسسة الرسالة، بيروت، ١٤٠٩ ق.

١٨٢. كنز الفوائد، محمد بن علي بن عثمان الكراچكي (ف ٤٤٩ ق)، تحقيق عبدالله نعمة، دارالاضواء، بيروت، ١٤٠٥ ق.

١٨٥. الكنى والالقب، عباس بن محمدرضا القمي (ف ١٣٥٩ ق)، مؤسسة الوفاء، بيروت، ١٤٠٣ ق.

« گ »

١٨٦. گزیده اشعار خاقانی شروانی، افضل الدين بديل بن علي نجار (خاقانی شروانی) (ف ٥٩٥ ق)، به کوشش سيد ضياء الدين سجادی، چاپ اول، شرکت سهامی کتاب های جیبی، ١٣٥١ ش.

« ل »

١٨٧. لسان العرب، جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور (ف ٧١١ ق)، نسقه و علّق عليه و وضع فهرسه على شيرى، الطبعة الاولى، دار احیاء التراث العربی، بيروت، ١٤٠٨ ق.

١٨٨. لطائف الاشارات، عبدالکريم بن هوازن القشیری (ف ٤٥٦ ق)، قدّم له و حقّقه و علّق عليه ابراهيم بسيونى، الطبعة الثانية، مركز تحقيق التراث، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، ١٩٨١ م.

« م »

١٨٩. مآثر الإنافة فى معالم الخلافة، احمد بن على القلقشندى (ف ٨٢١ ق)، تحقيق عبدالستار احمد فراج، الطبعة الاولى، عالم الكتب، بيروت.

١٩٠. المبسوط فى فقه الامامية، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ف ٤٦٠ ق)، صحّحه و علّق عليه محمدباقر البهبودى، المكتبة المرتضوية، تهران.

١٩١. مشوى معنوى، جلال الدين محمد بلخى (مولوى) (ف ٦٧٢ ق)، به کوشش توفيق - ه. سبحانى، چاپ دوم، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامى، ١٣٧٤ ش.

١٩٢. المجالسة و جواهر العلم، أبوبكر احمد بن مروان بن محمد الدينورى المالکى (ف ٣٣٣ ق)، خرّج احاديثه و آثاره و وثّق نصوصه و علّق عليه أبو عبدة مشهور بن حسن آل سلمان، الطبعة الاولى، دار ابن حزم، بيروت، ١٤١٩ ق.

١٩٣. مجمع البحرين، فخر الدين بن محمد الطّريحي (ف ١٠٨٥ ق)، المكتبة المرتضوية، طهران، ١٣٦٥ ش.

١٩٤. مجمع البيان فى تفسير القرآن، أمين الاسلام أبو على الفضل بن الحسن الطبرسى (ف ٥٤٨ ق)، مكتبة المرعشى النجفى، قم، ١٤٠٣ ق.

١٩٥. مجمع الرجال، زكى الدين المولى عناية الله بن على القهّپانى (ف ١٠١٩ ق)، الطبعة الثانية، مؤسسة مطبوعاتی اسماعيليان، قم، ١٤٠٣ ق.

١٩٦. مجمع الزوائد و منبع الفوائد، نورالدين على بن أبى بكر الهيثمى (ف ٨٠٧ ق)، دارالكتاب العربى، بيروت، ١٤٠٢ ق.

١٩٧. المحاسن، أبو جعفر احمد بن محمد بن خالد البرقى (ف ٢٨٠ ق)، به اهتمام جلال الدين الحسينى المحدث، دارالكتب الاسلامية، طهران، ١٣٧٠ ق.

١٩٨. المحلّى، أبو محمد على بن احمد ابن حزم الاندلسى (ف ٤٥٦ ق)، تحقيق احمد محمد شاكر، دارالجيل، بيروت.

١٩٩. مختلف الشيعة، جمال الدين الحسن بن يوسف المطهر (العلامة الحلى) (ف ٧٢٦ ق)، الطبعة الاولى، مؤسسة النشر الاسلامى، قم، ١٤١٩ ق.

٢٠٠. مديريت عمومى، سيد مهدي الوائى، چاپ سيزدهم، نشر نى، ١٣٧٨ ش.

٢٠١. مرآة العقول فى شرح أخبار آل الرسول، محمدباقر المجلسى (ف ١١١٠ ق)، اخراج و مقابلة و تصحيح السيد هاشم الرسولى، دارالكتب الاسلامية، ١٣٦٣ ش.

٢٠٢. مروج الذهب و معادن الجوهر، أبو الحسن على بن الحسين السعوى (ف ٣٤٦ ق)، دارالاندلس، بيروت.

٢٠٣. المستدرک على الصحيحين، أبو عبدالله محمد بن عبدالله الحاكم النيسابورى (ف ٢٠٥ ق)، دارالمعرفة، بيروت.

٢٠٤. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، حسين بن محمد تقى النورى الطبرسى (ف ١٣٢٠ ق)، الطبعة الثانية، مؤسسة آل البيت لاحیاء التراث، بيروت، ١٤٠٨ ق.

٢٠٥. ———، مؤسسة اسماعيليان، قم.

٢٠٦. المسند، أبو عبدالله احمد بن محمد بن حنبل الشيبانى (ف ٢٤١ ق)، دار احیاء التراث العربى، بيروت.

٢٠٧. مسند ابن الجعد، أبو الحسن على بن الجعد بن عبيد الهاشمى (ف ٢٣٠ ق)، رواية و جمع أبى القاسم عبدالله بن محمد البغوى، مراجعة و تعليق و فهرسة عامر احمد حيدر، الطبعة الثانية، دارالكتب العلمية، بيروت، ١٤١٧ ق.

٢٠٨. مسند أبى داود الطيالسى، أبو داود سليمان بن داود الطيالسى (ف ٢٠٤ ق)، الطبعة الاولى، دارالمعرفة، بيروت.

٢٠٩. مسند أبى يعلى الموصلى، أبویعلی احمد بن على بن المثنى التميمى الموصلى (ف ٣٠٧ ق)، حقّقه و خرّج احاديثه حسين سليم أسد، الطبعة الثانية، دارالمأمون للتراث، دمشق، ١٤١٠ ق.

٢١٠. مسند الامام الشافعى، محمد بن ادريس الشافعى (ف ٢٠٤ ق)، دارالكتب العلمية، بيروت.

٢١١. مسند زيد بن على، زيد بن على بن الحسين (ف ١٢٢ ق)، الطبعة الاولى، دار مكتبة الحياة، بيروت.

٢١٢. مسند الشهاب، أبو عبدالله محمد بن سلامة القضاعى (ف ٢٥٤ ق)، بتحقيق عبدالحميد السلفى، مؤسسة الرسالة، بيروت، ١٤٠٧ ق.

٢١٣. مشكلة الفقر و كيف عاجلها الاسلام، يوسف القرضاوى، مؤسسة الرسالة، بيروت.

٢١٢. مصادر نهج البلاغة و أسانيده، السيد عبد الزهراء الحسيني الخطيب (ف ١٩٩٣ م)، الطبعة الثانية، مؤسسة الاعلمي للمطبوعات، بيروت، ١٣٩٥ ق.
٢١٥. المصنّف، أبو بكر عبد الرزاق بن همام الصنعاني (ف ٢١١ ق)، عنى بتحقيق نصوصه و تخريج أحاديثه و التعليق عليه حبيب الرحمن الاعظمي، الطبعة الثانية، من منشورات المجلس العلمي، المكتب الاسلامي، بيروت، ١٤٠٣ ق.
٢١٦. المصنّف فى الأحاديث و الآثار، أبو بكر عبد الله بن محمد بن أبى شيبة (ف ٢٣٥ ق)، تحقيق و تعليق سعيد محمد اللحام، الطبعة الاولى، دار الفكر، بيروت، ١٤٠٩ ق.
٢١٧. مطالب السؤل فى مناقب آل الرسول، كمال الدين أبوسالم محمد بن طلحة النصيبى الشافعي (ف ٦٥٢ ق)، تحقيق ماجد بن احمد العطية، الطبعة الاولى، مؤسسة ام القرى للتحقيق و النشر، بيروت، ١٤٢٠ ق.
٢١٨. معانى الأخبار، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمي (الصدوق) (ف ٣٨١ ق)، عنى بتصحيحه على اكبر الغفارى، مكتبة الصدوق، طهران، ١٣٧٩ ق.
٢١٩. معجم الادباء، شهاب الدين أبو عبد الله ياقوت الحموى (ف ٦٢٦ ق)، دار احياء التراث العربى، بيروت.
٢٢٠. المعجم الاوسط، أبو القاسم سليمان بن احمد الطبراني (ف ٣٦٠ ق)، تحقيق ابراهيم الحسيني، الطبعة الاولى، دار الحرمين، ١٤١٥ ق.
٢٢١. معجم البلدان، شهاب الدين أبو عبد الله ياقوت الحموى (ف ٦٢٦ ق)، دار بيروت للطباعة و النشر، بيروت، ١٤٠٨ ق.
٢٢٢. معجم رجال الحديث و تفصيل طبقات الرواة، السيد أبو القاسم الخونى (ف ١٤١٣ ق)، دار الزهراء، بيروت، ١٤٠٣ ق.
٢٢٣. المعجم الكبير، أبو القاسم سليمان بن احمد الطبراني (ف ٣٦٠ ق)، حققه و خرّج أحاديثه حمدي عبد المجيد السلفي، الطبعة الثانية، مكتبة ابن تيمية، القاهرة، ١٤٠٤ ق.
٢٢٤. معجم مقاييس اللغة، أبو الحسين احمد بن فارس بن زكريا (ف ٣٩٥ ق)، بتحقيق و ضبط عبد السلام محمد هارون، الطبعة الثانية، شركة مكتبة و مطبعة الحلبي، مصر، ١٣٨٩ ق.
٢٢٥. معرفة الثقات، أبو الحسن احمد بن عبد الله بن صالح العجلي (ف ٢٦١ ق)، الطبعة الاولى، مكتبة الدار، المدينة المنورة، ١٤٠٥ ق.
٢٢٦. معرفة علوم الحديث، أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابورى (ف ٤٠٥ ق)، تصحيح السيد معظم حسين، الطبعة الرابعة، منشورات دار الآفاق الحديث، بيروت، ١٤٠٠ ق.
٢٢٧. مفاهيم و چارچوب مديريت راهبرى با نگرش بومى، محمد باقریان، چاپ اول، مركز آموزش مديريت دولتى، ١٣٧٩ ش.
٢٢٨. المفردات فى غريب القرآن، أبو القاسم الحسين بن محمد الراغب الاصفهاني (ف ٥٠٢ ق)، تحقيق و ضبط محمد سيد كيلاني، دار المعرفة، بيروت.
٢٢٩. مفردات نهج البلاغة، سيد على اكبر قرشى، چاپ دوم، دفتر انتشارات اسلامى، قم، ١٣٨٢ ش.

٢٣٠. المفصلیات، المفصل بن محمد الضبى الكوفى (ف ١٧٨ ق)، تحقيق و شرح احمد محمد شاكر، عبدالسلام محمد هارون، الطبعة الثانية، دار المعارف، القاهرة، ١٣٦٢ ق.
٢٣١. مكارم الاخلاق، رضى الدين أبونصر الحسن بن الفضل الطبرسى (از عالمان قرن ششم)، مؤسسة الاعلمي للمطبوعات، بيروت، ١٣٩٢ ق.
٢٣٢. المناقب، أبو المؤيد الموفق بن احمد الحنفى المعروف بأخطب خوارزم (الخوارزمي) (ف ٥٦٨ ق)، قدّم له محمدرضا الموسوى الخراسان، مكتبة نينوى الحديثة، طهران.
٢٣٣. مناقب آل أبى طالب، أبو جعفر محمد بن على بن شهر آشوب (ف ٥٨٨ ق)، دارالاضواء، بيروت، ١٤٠٥ ق.
٢٣٤. منتخب مسند عبد بن حميد، أبو محمد عبد بن حميد بن نصر الكسى (ف ٢٢٩ ق)، حققه و ضبط نصّه و خرّج أحاديثه السيد صبحى البدرى السامرائى، محمود محمد خليل، الطبعة الاولى، مكتبة النهضة العربية، ١٤٠٨ ق.
٢٣٥. منتهى المطلب، جمال الدين الحسن بن يوسف المطهر (العلامة الحلبي) (ف ٧٢٦ ق)، طبع حجرى.
٢٣٦. منطق الطير، فريد الدين ابوحامد محمد بن ابى بكر (عطار نيشابورى) (ف ٦١٨ ق)، به اهتمام محمدرضا مشكور، چاپ سوم، كتابفروشى تهران، تيريز، ١٣٢٧ ش.
٢٣٧. منهاج البراعة فى شرح نهج البلاغة، السيد حبيب الله الهاشمى الخونى (ف ١٣٢٢ ق)، مؤسسة دارالعلم، قم، ١٣٧٩ ق.
٢٣٨. مواهب الجليل فى شرح مختصر خليل، محمد بن محمد بن عبد الرحمن الرّعيني المعروف بالخطّاب (ف ٩٥٤ ق)، ضبطه و خرّج آياته و أحاديثه زكريا عميرات، الطبعة الاولى، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٤١٦ ق.
٢٣٩. ميزان الحكمة، محمدمهدى رى شهرى، ترجمة حميدرضا شينخى، چاپ هفتم، سازمان چاپ و نشر دار الحديث، ١٣٨٦ ش.
٢٤٠. الميزان فى تفسير القرآن، السيد محمد حسين الطباطبائى (ف ١٣٦٠ ش)، دار الكتاب الاسلامى، قم، ١٣٩٣ ق.
- « ن »
٢٤١. نزهة الناظر و تنبيه الخاطر، أبو عبد الله الحسين بن محمد بن الحسن الخلوانى (از عالمان قرن پنجم هجرى)، تحقيق و ترجمه عبد الهادى مسعودى، چاپ اول، سازمان چاپ و نشر دار الحديث، ١٣٨٣ ش.
٢٤٢. نقطه‌هاى آغاز در اخلاق عملى، محمدرضا مهدوى كنى، چاپ دوم، دفتر نشر فرهنگ اسلامى، ١٣٧٢ ش.
٢٤٣. نهج البلاغة، أبو الحسن محمد بن الحسين الموسوى (الشريف الرضى) (ف ٢٠٦ ق)، ضبط نصّه و

٢٣٣. _____، ترجمه سيدجعفر شهيدى، چاپ اول، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامى، ١٣٦٨ ش.
٢٣٥. _____، گزیده سخنان، نامه‌ها و حکمت‌های امیرالمؤمنین امام علی بن ابی طالب (ع)، ترجمه سيدمحمد مهدى جعفرى، چاپ اول، مؤسسه نشر و تحقیقات ذکر، ١٣٨٦ ش.
٢٣٦. _____، ترجمه و شرح علی‌نقی فیض الاسلام، چاپخانه حیدرى، ١٣٣٠ ش.
٢٣٧. نهج السعادة فی مستدرک نهج البلاغة، محمدباقر المحمودى (ف ١٣٨٥ ش)، الطبعة الاولى، مؤسسة الاعلمى للمطبوعات، مؤسسة التضامن الفكرى، بيروت، ١٣٨٥ - ١٣٩٧ ق.
٢٣٨. _____، الطبعة الاولى، مؤسسة الطباعة و النشر وزارة الثقافة و الارشاد الاسلامى، ١٣٧٦ - ١٣٨٥ ش.
٢٣٩. النهاية، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ف ٤٦٠ ق)، انتشارات قدس محمدى، قم.
٢٥٠. نهاية الأرب فى فنون الأدب، شهاب الدين احمد بن عبد الوهاب التوتيرى، (ف ٧٣٣ ق)، الطبعة الاولى، دارالكتب المصرية، القاهرة، ١٣٤١ - ١٤٠٥ ق.
٢٥١. النهاية فى غريب الحديث والاثار، مجد الدين أبوالسعادات المبارك بن محمد المعروف بابن الاثير الجزرى (ف ٦٠٦ ق)، تحقيق طاهر احمد الزاوى، محمود محمد الطناحى، چاپ چهارم، افست انتشارات اسماعيليان، قم، ١٣٦٤ ش.

« و »

٢٥٢. الوافى، محمد بن المرتضى المدعو ملا محسن الفيض الكاشانى (ف ١٠٩١ ق)، مكتبة المرعى النجفى، قم، ١٤٠٤ ق.
٢٥٣. وسائل الشيعة الى تحصيل مسائل الشريعة، محمد بن الحسن الحر العاملى (ف ١١٠٤ ق)، بتصحيح و تحقيق و تذييل عبدالرحيم الربانى الشيرازى، دار احياء التراث العربى، بيروت.
٢٥٤. الوفاء بأحوال المصطفى، أبو الفرج عبدالرحمن بن على ابن الجوزى (ف ٥٩٧ ق)، تحقيق مصطفى عبدالواحد، الطبعة الاولى، دارالكتب الحديثة، مصر، ١٣٨٦ ق.
٢٥٥. وفيات الاعيان و أنباء أبناء الزمان، شمس الدين احمد بن محمد بن خلكان (ف ٦٨١ ق)، تحقيق احسان عباس، دارالثقافة، بيروت.
٢٥٦. وقعة صفين، أبو الفضل نصر بن مزاحم المقرئ (ف ٢١٢ ق)، تحقيق و شرح عبدالسلام محمد هارون، الطبعة الثانية، المؤسسة العربية الحديثة، القاهرة، ١٣٨٢ ق. افست مكتبة المرعى النجفى، قم، ١٤٠٣ ق.

عهدنامه مالک اشتر یادگار ماندگاری است برای کسب موفقیت
در حکومت و مدیریت که در آن مجموعه ای از مبانی ، اصول ، روش ها ،
سیاست ها و اخلاق حکومتی و مدیریتی بیان شده است ؛ مجموعه ای
که دلالت پیوسته دولت ها و سازمان ها به زمامداری و مدیریتی انسانی
مبتنی بر قواعدی رحمانی است .

در این اثر (دلالت دولت) این عهدنامه در قالب ۱۱۰ آیین دیده شده ، و
ذیل هر آیین ، آموزه های آن مطرح و شرح گشته است ، تا آیین نامه ای باشد
برای حکومت و مدیریت ، بر مبنای انسانیت ، عدالت و خدمت .

ISBN: 978-964-7313-25-4

9 789647 313254